

3960

UCHWAŁA Nr XXVII/359/09 RADY MIEJSKIEJ WE WRZEŚNI

z dnia 3 listopada 2009 r.

w sprawie: upoważnienia Dyrektora Ośrodka Pomocy Społecznej we Wrześni do podejmowania działań wobec dłużników alimentacyjnych

Na podstawie art. 39 ust. 4 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) Rada Miejska we Wrześni, uchwala co następuje:

§1.1. Upoważnia się Dyrektora Ośrodka Pomocy Społecznej we Wrześni do podejmowania działań wobec dłużników alimentacyjnych, określonych ustawą z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz.U. z 2009 r. Nr 1, poz. 7 z późn. zm.).

2. Upoważnienie nie obejmuje spraw do załatwie-

nia, których, zgodnie z ustawą, o której mowa w ust. 1 upoważnienia może udzielić wyłącznie Burmistrz Miasta i Gminy Września.

§2. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodnicząca
Rady Miejskiej we Wrześni
(-) *Bożena Nowacka*

3961

UCHWAŁA Nr XXXIII/261/09 RADY POWIATU RAWICKIEGO

z dnia 29 października 2009 r.

w sprawie przyjęcia „Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Rawickiego na lata 2009-2012”.

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 05 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), Rada Powiatu Rawickiego uchwala, co następuje:

§1. Przyjmuje się „Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Rawickiego na lata 2009-2012” zaopiniowany pozytywnie przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Pozna-

niu, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Rawickiego.

§3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od opublikowania w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady
(-) *Piotr Dubicki*

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU RAWICKIEGO NA LATA 2009-2012

SPIS TREŚCI

1. Wstęp

1.1. Cel opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami

1.2. Podstawa prawna opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami

1.2.1. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

1.2.2. Zadania i kompetencje organów powiatu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

2. Uwarunkowania zewnętrzne opieki nad zasobami dziedzictwa kulturowego

2.1. Polityka państwa w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego

2.1.1. Założenia krajowego programu ochrony zabytków

2.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”

2.2. Wojewódzka polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego

2.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020

2.2.2. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego. Program zachowania i rozwoju środowiska kulturowego: Raport

2.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

2.2.4. Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013

2.2.5. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu rawickiego

3.1. Zabytki nieruchome na terenie powiatu rawickiego

3.2. Wykaz zabytków ruchomych na terenie powiatu rawickiego

3.3. Zabytki archeologiczne

3.3.1. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków na terenie powiatu rawickiego

3.3.2. Wykaz stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej

3.4. Krajobraz kulturowy

3.4.1. Obszarowe wpisy do rejestru zabytków

4. Uwarunkowania wewnętrzne opieki nad zasobami dziedzictwa kulturowego

4.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych i archeologicznych. Główne postulaty konserwatorskie

4.2. Szlaki turystyczne

4.3. Chronione wartości przyrodnicze krajobrazu kulturowego

4.4. Dokumenty i opracowania

4.4.1. Strategia Rozwoju Społeczno –Gospodarczego Powiatu Rawickiego na lata 2006-2015

4.4.2. Analiza SWOT

4.4.3. Raport o stanie zabytków w powiecie rawickim

5. Zabytki nieruchome stanowiące własność Powiatu Rawickiego

5.1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków

5.1.1. Kościół ewangelicki w Miejskiej Górze

5.1.2. Zespół pałacowy w Golinie Wielkiej

5.1.3. Dwór w Łaszczyźnie

5.1.4. Pałac w Osieku

5.1.5. Zespół Szkół Rolniczych w Bojanowie, ul. Dworcowa 29

5.2. Obiekty w ewidencji konserwatorskiej

6. Cele Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami.

7. Kierunki działań dla realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami. Podział na obszary, projekty, zadania

8. Wdrażanie Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami

8.1. Instrumenty prawne i instytucjonalne

8.2. Instrumenty finansowe

8.3. Monitoring działania programu

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, to zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, uznawany za godny ochrony prawnej dla dobra społeczeństwa i jego rozwoju oraz przekazania następnym pokoleniom z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej. Dziedzictwo kulturowe najczęściej utożsamiane jest z archeologią, architekturą, sztuką czy ogólnie zabytkami.

Za zabytek uznaje się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytki, ślady działalności ludzkiej są niezastąpionym źródłem informacji o życiu i działaniach człowieka oraz o historycznym rozwoju umiejętności artystycznej i technicznej. Zabytki decydują o tożsamości miejsca. Chcąc zachować łączność pomiędzy przeszłymi i przyszłymi pokoleniami, musimy dążyć do ich zachowania. Złożoność i interdyscyplinarność działań w tej sferze w warunkach gospodarki rynkowej wymaga strategicznego zarządzania zabytkami opartego na długookresowej wizji rozwoju. Narzędziem realizacji strategii opieki nad zabytkami

mają być programy opieki nad zabytkami.

Świadomość potrzeby ratowania i ochrony zabytków, dbanie o należyty stan zabytków jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców naszego powiatu. Rewitalizacja poszczególnych obiektów, jak również całych zespołów zabudowy jest szansą na ich uratowanie. Tak więc stworzenie programu opieki nad zabytkami jest nie tylko koniecznością przewidzianą ustawą, ale przede wszystkim potrzebą społeczną. Jest również ważnym czynnikiem w upowszechnianiu wiedzy i pomaganiu właścicielom zabytków w dbaniu o ich dobrą kondycję. Dane miejsce nigdy nie będzie atrakcyjne dla turysty jeżeli jego zabytki będą zaniedbane, niewłaściwie promowane czy eksponowane. To urok zadbanych zabytków, ulicznych zaułków i parków tworzy niepowtarzalny charakter danego miejsca do którego z chęcią powraca turysta. Kultura i tradycja naszego regionu, atrakcyjne położenie geograficzne oraz zabytki tworzą niepowtarzalny produkt turystyczny, który powinien być znaczącym elementem rozwoju powiatu.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Stanowi podwalinę współpracy między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Współpraca ta rozwijana w kolejnych latach powinna przynieść lokalnej społeczności wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Główną ideą Programu jest wytyczenie dróg pozwalających osiągnąć odczuwalną i akceptowaną społecznie poprawę w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie powiatu rawickiego. Niezwykle ważnym jest, aby działania czynione w tych kierunkach były wykonywane przy czynnym i świadomym współudziale społeczności lokalnej. Obowiązkiem Samorządu Powiatu Rawickiego jest z kolei podnoszenie świadomości społecznej w zakresie opieki nad zabytkami oraz efektywne usprawnianie mechanizmów regulujących te kwestie.

1.1. Cel opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami.

„Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Rawickiego na lata 2009 – 2012” został opracowany celem realizacji zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r. Nr 162 poz. 1568 z późn. zm.). Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami przez samorządy - zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym, jak i gminnym. Zgodnie z art. 87 ust. 1 cytowanej wyżej ustawy Zarząd Powiatu sporządza na okres 4

lat powiatowy program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków przyjmuje Rada Powiatu. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a z jego realizacji Zarząd Powiatu sporządza co dwa lata sprawozdanie, które następnie przedstawia Radzie Powiatu.

Opracowany program zostanie przyjęty do realizacji na lata 2009-2012, co jest związane z koniecznością realizacji zadania własnego przez samorząd powiatowy.

Szczegółowe cele powiatowego programu opieki nad zabytkami zawarte są w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i należą do nich:

- a) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- b) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- c) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- d) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- e) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- f) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- g) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Tworząc Program opieki nad zabytkami w Powiecie Rawickim założono, że zasoby regionalnego dziedzictwa kulturowego są zasadniczym czynnikiem wpływającym na kształtowanie tożsamości regionalnej. Zasoby te określają i wyznaczają w dużym stopniu uwarunkowania rozwoju powiatu, stanowiąc obciążenie, ale i będąc szansą promocji.

Nadrzędnym celem sformułowania Programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego powiatu poprzez określenie działań organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach powiatu, a także włączenie zabytków w rozwój gospodarczy i społeczny powiatu oraz zaszczepienie świadomości potrzeby, zasadności i sposobów ochrony zabytków wśród mieszkańców.

Formułując Program Opieki nad Zabytkami przyjęto zadania należące z mocy ustawy do obowiązków

powiatu, między innymi opieki nad zabytkami, do których Powiat Rawicki posiada tytuł prawny oraz zarysowano ogólną politykę powiatu w dziedzinie opieki nad zabytkami, nie naruszając przy tym kompetencji poszczególnych gmin i praw właścicieli.

Efektami, jakie ma przynieść wykonanie zapisów Programu ma być w związku z tym poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego powodująca uatrakcyjnienie regionu na rynku turystycznym, nadanie zabytkom właściwych funkcji oraz podniesienie świadomości walorów dziedzictwa kulturowego.

1.2. Podstawa prawna opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami.

W polskim ustawodawstwie zagadnienia związane z zabytkami i ich ochroną regulują następujące akty prawne:

Ustawy:

- 1) Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 1998 r., Nr 91, poz. 1592, tekst jednolity z dn. 27 10 27 – Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.)
- 2) Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 96, poz. 959, Nr 238, poz. 2390, z 2006 r. Nr 50, poz. 362, Nr 126, poz. 875).
- 3) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2000 r. Nr 46, poz. 543).
- 4) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - prawo budowlane (Dz.U. z 2003 r. Nr 207, poz. 2016 z późn. zm.).
- 5) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. prawo ochrony środowiska (Dz.U. Nr 62, poz. 627).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 92, poz. 880).
- 8) Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483)

Rozporządzenia:

- 1) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 czerwca 2004 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych (Dz.U. z 2004 r. Nr 150, poz. 1579).
- 2) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. z 2005 r. Nr 112,

poz. 940).

- 3) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).
- 4) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304).
- 5) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz.U. z 2004 r. Nr 84, poz. 789).
- 6) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1305).
- 7) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz.U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259).
- 8) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Inne:

- 1) Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz.U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564).
- 2) Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 i 191).

1.2.1. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późniejszymi zmianami) w sposób kompleksowy reguluje kwestie związane z prawną ochroną zabytków. Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Ustawa nakłada na organy administracji rządowej i samorządowej obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury. W myśl zapisów ustawy ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu zadania zdefiniowane w artykułach:

art. 3 - podaje definicję zabytku rozumianego jako

nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z art. 6. ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi,
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto „Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art. 4 - „Ochrona zabytków polega, w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz kształtowaniu środowiska.”

Art. 5 - „Opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.”

Art. 7 - Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Art. 18 i art. 19 - zakładają obowiązek uwzględniania przy sporządzaniu analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, w strategii rozwoju powiatu, w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zapisów zawartych w programach opieki nad zabytkami.

Art. 21. – przyjmuje, że podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest ewidencja zabytków, prowadzona przez (art. 22) generalnego konserwatora zabytków (krajowa ewidencja zabytków), wojewódzkiego konserwatora zabytków (wojewódzka ewidencja zabytków), wójta (burmistrza, prezydenta miasta) (gminna ewidencja zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy).

Art. 32 – stanowi o zawiadomieniu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz o wstrzymaniu tych robót.

Art. 33 ust. 1 i ust 2 - stanowią o zawiadomieniu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków o znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym.

Art. 71 ust. 1 i ust 2 - zakładają sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku przez osoby fizyczne lub jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Art. 89 - Organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

1.2.2. Zadania i kompetencje organów powiatu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Szczegółowy zakres zadań i kompetencji organów samorządu powiatowego w odniesieniu do problematyki ochrony dóbr kultury został uregulowany przede wszystkim w dwóch ustawach:

- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym.

Art. 4 ust. 1 - zawiera generalną zasadę, że powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym.

Ustawodawca wymienia wśród 22 kategorii zadań publicznych powiatu kulturę oraz ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami.

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Art. 12 - starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Art. 50 ust. 3 – w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkie-

go konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.

Art. 81 - określa możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zgodnie z art. 77 może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych,
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego,
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót

przy zabytku wpisanym do rejestru,
17) zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Łączna kwota dotacji udzielonych przez organ stanowiący powiatu nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. Organy uprawnione do udzielania dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach.

Art. 103 - określa wyłączne kompetencje starosty w zakresie powoływania społecznych opiekunów zabytków. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora starosta ustanawiania społecznych opiekunów zabytków lub cofa takie ustanowienie. Równocześnie starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków. Osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, natomiast osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nie posiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna.

Spółeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach.

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.

2.1. Polityka państwa w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.

2.1.1. Założenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Opracowanie krajowego programu ochrony jest ustawowym obowiązkiem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Głównymi тезami tego programu są: ocena stanu zachowania zabytków, ocena stanu służb konserwatorskich, ocena stanu opieki nad zabytkami oraz stan uregulowań prawnych. Podjęte zostaną działania o charakterze systemowym – powiązanie ochrony z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa. Najważniejsze dla ochrony dziedzictwa jest stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez wskazanie zasad postępowania konserwatorskiego:

- 1) zasada *primum non nocere*,
- 2) zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- 3) zasada minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),

- 4) zasada zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
- 5) zasada czytelności i odróżnialności ingerencji,
- 6) zasada odwracalności metod i materiałów,
- 7) zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą i winny obowiązywać nie tylko konserwatorów zajmujących się technologiczną stroną restauracji dzieł sztuki, konserwatorów-architektów lub urbanistów, archeologów, właścicieli zabytków, ale również pracowników urzędów konserwatorskich czy też pracowników samorządów, zwłaszcza w zakresie opiniowania i przyznawania środków na realizację programów i projektów związanych z ochroną zabytków.

2.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013.

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020) przyjęta została przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r., w ramach opracowywania strategicznych dokumentów programowych rozwoju społeczno-gospodarczego państwa.

Jest to rządowy dokument tworzący ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”, którego celem jest poprawa stanu i dostępności zabytków poprzez:

- a) tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,
- b) kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne,
- c) zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości,
- d) tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- e) promocję polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą,
- f) wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków,
- g) podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego,
- h) zabezpieczenie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę.

W programie przyjęto następujące priorytety:

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Realizowane działania mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym. Najważniejsze działania to między innymi:

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”.

Minister Kultury zaangażował się w proces tworzenia i realizacji projektów z funduszy strukturalnych poprzez stworzony przez siebie program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, zainicjowany i realizowany przez Narodowe Centrum Kultury. Program jest realizowany w ramach istniejących sektorowych programów operacyjnych, na podstawie których rozdysponowane zostaną fundusze strukturalne przyznane Polsce przez Unię Europejską. Głównym celem programu jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów do współfinansowania ze środków funduszy strukturalnych. Aby zapewnić spełnienie powyższych kryteriów przez projektodawców, w ramach programu organizowane są specjalistyczne szkolenia, podczas których przygotowują oni konkretne projekty, które mają zamiar realizować w swoich regionach.

Program „Promesa Ministra Kultury”.

Beneficjenci mogą ubiegać się o dofinansowanie wkładu własnego do projektów realizowanych w ramach funduszy strukturalnych i innych funduszy europejskich w ramach programu „Promesa Ministra Kultury”. Minister Kultury, widząc wielką szansę dla rozwoju kultury w skutecznym wykorzystaniu środków z funduszy strukturalnych, podjął decyzję o udziale w montażu finansowym wkładu krajowego wybranych projektów kulturalnych, realizowanych w ramach programów operacyjnych i inicjatyw wspólnotowych. W ramach programu dofinansowane będą inwestycje służące m. in. ochronie polskiego dziedzictwa narodowego. Wniosek może być złożony przez instytucje i osoby prawne, które mogą być beneficjentami zgodnie z opisem poszczególnych priorytetów i działań zawartych w programach operacyjnych i uzupełnieniach programów operacyjnych.

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Działanie będzie realizowane dzięki podnoszeniu wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego. Ponadto będą podejmowane działania mające na celu podnoszenie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków poprzez m. in. ochronę, dokumentację, popularyzację dziedzictwa kultury ludowej oraz aktywizację społeczności wiejskich, np. poprzez „Program ginące zawody”.

Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice.

Podprogram „Absent Patrimonium”. Program przewiduje budowę sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych.

2.2. Wojewódzka polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.

2.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020.

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego określa kierunki rozwoju województwa i przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w 2000 r.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w w/w dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę krajobrazu kulturowego.

Celem głównym „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców.

Ma być on realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych. Największe znaczenie dla dziedzictwa kulturowego ma cel strategiczny

Dostosowanie przestrzeni do wyzwań XXI wieku, który osiągnięty będzie przez realizację celów operacyjnych, w tym celu operacyjnego jakim jest

Wzrost znaczenia i zachowania dziedzictwa kulturowego.

„Dziedzictwo kulturowe w rozwoju Wielkopolski pełni kilka funkcji. Jest ono czynnikiem integracji społecznej, stanowi instrument promocji regionu oraz przyczynia się do rozwoju gospodarczego, gdyż może być bazą dla turystyki i usług kulturalnych. Szczególnie ważnym elementem tego dziedzictwa jest wielkopolska kultura przedsiębiorczości.

Cel ten realizowany będzie przede wszystkim poprzez:

- inwestycje w instytucje kultury,
- ochronę dorobku kulturowego,
- wsparcie działań powiększających dorobek kul-

- turalny regionu,
- promocje aktywności kulturalnej mieszkańców.”

2.2.2. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego.

Program zachowania i rozwoju środowiska kulturowego:

Raport ROBiDZ - Poznań 2000

W programie przedstawiono ocenę stanu kultury w poszczególnych gminach, zasób dziedzictwa kulturowego w zakresie zabytków nieruchomych i ruchomych, a także kultury niematerialnej. Wskazano ponadto mocne i słabe strony całego regionu. Przedstawiono instytucje kultury podległe samorządowi wojewódzkiemu, samorządom powiatowym oraz aktywność społeczną.

Zapisany został również cel ochrony środowiska kulturowego.

„Harmonijne środowisko kulturowe, zadbane i sukcesywnie rewaloryzowane, poddane częściowo ochronie przyniesie wymierne korzyści: m.in. gospodarcze (dochody z turystyki), społeczne (zintegrowanie z miejscem zamieszkania), wzmocni poczucie tożsamości z miejscem urodzenia, wprowadza ład przestrzenny i podwyższa komfort życia”.

Cel taki można osiągnąć poprzez:

- 1) ochronę istniejącego zasobu materialnego i duchowego,
- 2) kształtowanie przestrzeni,
- 3) kształtowanie świadomości.

Sposoby działania:

- 1) niezwykle istotne jest rozpoznanie i ochrona dziedzictwa, które pozostało i wzbogacanie go o nowe wartości,
- 2) potrzeba promocji kulturowej Wielkopolski skierowanej do:
 - mieszkańców regionu,
 - kraju,
 - gości z zagranicy,
- 3) działania zmierzające do ochrony i poprawy środowiska kulturowego powinny być rozłożone na wiele lat, wzajemnie się uzupełniać i być przygotowane na kilku poziomach, by je modyfikować w razie potrzeby.

2.2.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego, przyjęty został uchwałą Sejmiku Województwa Wielkopolskiego nr XLII/628/2001 z dnia 26 listopada 2001 r. Uwzględniono w nim założenia zawarte w „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego”.

Spełnia on w systemie planowania rolę ogniwa między planowaniem krajowym i planowaniem miejscowym - lokalnym, co decyduje o jego negocjacyjnej funkcji w mogących powstać różnicach interesów i konfliktach między koncepcjami rozwoju lokalnego a rozwiązaniami ogólnokrajowymi. Usy-

tuowany jest w sferze planowania regionalnego, które jest elementem szeroko pojętego planowania strategicznego; służy formułowaniu celów rozwoju oraz sprecyzowaniu warunków efektywnego działania zapewniającego zrównoważony rozwój. Plan uwzględnia założenia polityki przestrzennej państwa i tworzy warunki do realizacji ustaleń strategii rozwoju województwa.

Nie ma rangi prawa miejscowego, jest jednak wiążący, ponieważ:

- jego ustalenia muszą być uwzględnione w uchwalanych przez organy samorządu terytorialnego studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, z którymi z kolei musi być spójny każdy opracowany miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego,
- w planie zapisane zostają wszystkie zadania rządowe i samorządu województwa służące realizacji ponadlokalnych celów publicznych ze wskazaniem obszarów, na których przewidyuje się realizację tych zadań.

Podstawowym celem planu jest harmonijny i zrównoważony rozwój obszaru całego województwa. Pojęcie „zrównoważony rozwój” łączy w sobie: ład społeczny, ład ekonomiczny, ład ekologiczny oraz najbardziej podkreślony ład przestrzenny wyrażający się dążeniem do harmonijności, uporządkowania i proporcjonalności wszystkich elementów środowiska człowieka.

Plan uznaje, że podstawową zasadą pozwalającą na zachowanie dóbr kultury dla przyszłych pokoleń jest bezwzględne przestrzeganie obowiązującego w tym zakresie prawa. Ochrona dziedzictwa kulturowego powinna być realizowana poprzez właściwe zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin. Ochrona dóbr kultury materialnej i niematerialnej jest celem polityki przestrzennej. Plan podkreśla, że elementy naturalne i kulturowe w krajobrazie mogą pozytywnie stymulować inne dziedziny życia jednakże pod warunkiem m.in. właściwego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez dostosowanie funkcji obiektów dla turystyki, przez dbałość o stan techniczny i estetykę zabytków i otoczenia.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego przyjęto, że:

- ścisłej ochronie konserwatorskiej powinny podlegać tereny, na których zachowały się zespoły przestrzenne wpisane do rejestru zabytków. Celem takich działań jest zachowanie ich historycznego charakteru oraz zapewnienie ochrony i rewaloryzacji,
- należy chronić historyczne zespoły sakralne, pałacowo - parkowe, folwarki, zabytkowe budynki mieszkalne, gospodarcze, szkoły, wiatraki, młyny, gorzelnie i inne elementy specyficzne dla architektury zarówno miejskiej jak i

wiejskiej np.: krzyże, kapliczki,

- należy przestrzegać wytycznych konserwatorskich w zakresie nie tylko poszczególnych obiektów objętych ochroną, ale również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,
- chronić krajobraz, a w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych wykluczyć realizację obiektów, które charakterem kolidują z otoczeniem,
- szanować kształtowaną tradycyjnie różnorodność form osadnictwa,
- wydobyć w układzie przestrzennym elementy kompozycji urbanistycznej: dominant przestrzennych, osi widokowych, ekspozycji, charakterystycznych form terenowych, grup zieleni, alei.

„Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Rawickiego na lata 2009-2012” zgodny jest z wyznaczonymi w w/w Planie celami polityki przestrzennej, zasadami ich realizacji oraz przyjętymi kierunkami działań polityki przestrzennej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Za jedną z głównych zasad zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego uznano zachowanie dziedzictwa kulturowego i wpisanie go w struktury przestrzenne i otaczający krajobraz.

Za najważniejsze zadania w zakresie ochrony środowiska kulturowego uznano:

- a) wyodrębnienie w województwie obszarów o wysokich walorach środowiska przyrodniczego i kulturowego, tzw. obszarów kulturotwórczych. Wśród nich znajduje się rejon Leszna oraz Rawicza, Sarnowy, Bojanowa i Miejskiej Góry jako rejon o wielkim potencjale i bogatym dziedzictwie,
- b) ochronę miejsc szczególnie cennych dla kultury narodowej (wymienionych niżej jako najcenniejsze zasoby dziedzictwa kulturowego),
- c) rewaloryzację ośrodków o dużym znaczeniu kulturowym i historycznym – tu wymienia się regionie Rydzynę, Gostyń, Przemęt i Rawicz,
- d) ochronę i zagospodarowanie pod kątem turystycznym zabytków i historycznych miejsc na szlakach kulturowych,
- e) promowanie dzieł o najwyższym znaczeniu artystycznym generującym turystykę ponadlokalną.

2.2.4. Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013

Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2007-2013 jest dokumentem opracowanym w związku z Rozporządzeniem Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiającym przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności. Krajową podstawę prawną dla jego opracowania i realizacji stanowi ustawa o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z

dnia 6 grudnia 2006 r. (Dz. U z 2006 r., Nr 227, poz. 1658).

Tematy związane z ochroną dziedzictwa kulturowego zawarte są w VI Prioryecie Programu – „Turystyka i środowisko kulturowe”.

Określono cele główne i szczegółowe priorytetu.

- Cel główny priorytetu to wykorzystanie środowiska przyrodniczego i kulturowego dla zwiększenia atrakcyjności regionu,
- cele szczegółowe:
 - wzrost udziału turystyki w gospodarce regionu,
 - wzrost udziału kultury w życiu mieszkańców.

Wsparcie przyznawane jest na:

- 1) rozwój infrastruktury na terenach turystycznych
- 2) ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego.

W programie określono również środki oraz źródła na realizację poszczególnych programów.

2.2.5. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami

Program zawiera aspekty opieki nad obiektami światowego i europejskiego dziedzictwa, pomnikami historii, parkami kulturowymi. Zawiera sposoby badań, ochrony oraz możliwości źródeł finansowania. Jako jedno z ważniejszych zadań Program wymienia wytyczanie i utrzymywanie szlaków kulturowych. Wszelkie programy dotyczące opieki powinny być objęte następującymi działaniami:

- monitoring (bezpieczeństwo przeciwpożarowe, przeciw włamaniom, stan zachowania),
- ewidencja,
- dokumentacja – fachowe opracowanie,
- promocja – na różnych szczeblach,
- opracowania popularno-naukowe.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu.

Powiat rawicki jest jednym z najmniejszych powiatów województwa wielkopolskiego, zajmuje 1,85% jego powierzchni, czyli 553 km². Położony jest w południowo-zachodnim krańcu województwa. Od północnego zachodu obejmuje część Wysoczyzny Leszczyńskiej, od północnego wschodu sięga Wysoczyzny Kaliskiej, zaś od południa graniczy z Kotliną Żmigrodzką. W skład powiatu rawickiego wchodzi cztery gminy miejsko-wiejskie: gmina Rawicz, gmina Bojanowo, gmina Jutrosin, gmina Miejska Górka oraz jedna gmina wiejska - gmina Pakosław. Powiat liczy 59 tys. mieszkańców. Rejon rawicki jest obszarem typowo rolniczym, dlatego 50% mieszkańców mieszka na wsi. Przez teren powiatu przebiega ważny międzynarodowy szlak komunikacyjny łączący Poznań z Wrocławiem (droga krajowa nr 5) oraz przecina go droga krajowa nr 324 Kalisz-Zielona Góra.

Teren powiatu rawickiego jest bogaty w walory przyrodniczo-krajobrazowe. Choć użytki rolne (pola, łąki) zajmują blisko 77% powierzchni, a lasy 15% to, są tu bardzo atrakcyjne krajobrazy i malownicze

teren, mimo niezbyt urozmaiconej rzeźby terenu. Są tu doskonałe warunki dla uprawiania turystyki pieszej i rowerowej, a także konnej. Okazją do zapoznania się z walorami przyrodniczymi powiatu są liczne trasy turystyczne oraz ścieżki dydaktyczne. Teren powiatu rawickiego to obszar bezzeziorny, jest tu jednak kilka rzek (Orla, Szpatnica, Dąbrocznia, Masłówka) oraz nowopowstały zbiornik retencyjny „Pakośław”, służący wypoczynkowi i rekreacji.

O urodzie regionu decydują bezkresne pola, dróżki, zadrzewienia śródpolne, tereny leśne (m. in. z rezerwatem florystycznym „Dębno”), obszary chronione (część Obszaru Chronionego Krajobrazu „Dolina Baryczy”, parki dworskie).

Niepowtarzalny urok mają miasteczka. Na wsiach zachwycają urokliwe kościołki, dwory i pałace otoczone parkami oraz cmentarze. Czasami natrafić można na rzadkie już dziś wiatraki.

Przy podejmowaniu działań promocyjnych powiatu szczególną uwagę należy objąć dziedzictwo kulturowe. Wiąże się ono bardzo ściśle z osadnictwem ludzkim występującym tu na przestrzeni całych pradziejów, począwszy od epoki kamienia, poprzez epokę brązu, okres wpływów rzymskich, wczesne i późne średniowiecze aż po czasy nowożytne. Na terenie tym występują pozostałości osadnictwa wielonarodowościowego, na co wpływ miało graniczne położenie tego terenu.

Najstarsze, historyczne, dzieje osadnictwa na „ziemi rawickiej” wiążą się z okresem wczesnego średniowiecza. W początkowym okresie istnienia Polski Piastowskiej centralnym ośrodkiem tego terenu był od XII w. gród kasztelański w Czestramiu, którego miejsce przejął w XIII w. gród w Dubinie, od XIV w. ziemie te należały administracyjnie do kasztela-

nii krzywińskiej. Istniejące do dziś, najstarsze osady wiejskie, notowane są w źródłach pisanych już w XII w., a wiek XIII był szczególnie bogaty osadniczo. Większość wsi w powiecie rawickim posiada średniowieczną metrykę.

Proces powstawania osad o miejskim charakterze, szczególnie tych najstarszych, nie jest do końca rozpoznany. Wiadomo, że część osad wiejskich podniesiono do rangi miasta, inne powstawały „na surowym korzeniu”. Najstarszym miastem na tym terenie był Dubin lokowany w 1284 r. Kolejne średniowieczne miasta to Jutrosin, Miejska Górka i Sarnowa. Te osady miejskie posiadały początkowo prymitywne rozplanowanie, które sprowadzało się do obudowanego placu targowego. Z czasem dotychczasowe rozplanowanie było uzupełniane o nowe realności: kościół, ratusz, obiekty użyteczności publicznej, zabudowa przedmieść. Były to przede wszystkim ośrodki rynku lokalnego, w ramach którego wieś (chłopi i folwarki) dokonywała potrzebnych zakupów. Z czasem nie mogły się one w takim stopniu rozwijać jak dotąd, gdyż ich rolę gospodarczą zaczęły przejmować nowe ośrodki miejskie, powstałe w XVII w. – Bojanowo i Rawicz, który szybko stał się centralnym ośrodkiem tego regionu. Nowożytne miasta były to nowoczesne ośrodki o regularnym, wygodnym komunikacyjnie, rozplanowaniu.

Występowanie obiektów zabytkowych na terenie powiatu jest zróżnicowane.

Na obszarach zurbanizowanych przeważają obiekty użyteczności publicznej i zabudowa mieszkalna, na terenach rolniczych na uwagę zasługuje architektura dworska i folwarczna, natomiast zabytkowa architektura sakralna jest charakterystyczna zarówno dla obszarów miejskich jak i terenów wiejskich.

TYP OBIEKTU	MUROWANY	DREWNIANY	W TYM WPISANY DO REJESTRU
1. UKŁADY URBANISTYCZNE ilość - 6	x	x	6
2. UKŁADY RURALISTYCZNE ilość - 2	x	x	-
3. ZABUDOWA MIESZKALNA ilość - 1934	1749	185	76
4. OBIEKTY SAKRALNE			
a. kościoły romańskie	-	-	-
b. kościoły gotyckie	-	-	-
c. kościoły nowożytne XVI-XVIIIw.	7	4	9
d. kościoły XIXw. – 1945r.	13	2	13
e. klasztory	1	-	1
f. synagogi, bóżnice	1	-	1
g. kaplice, dzwonnice, bramy, ogrodzenia, inne	60	6	8
5. BUDOWNICTWO OBRONNE			
a. zamki i ich relikty	-	-	-
b. miejskie mury obronne	-	-	-
c. fortyfikacje nowożytne i późniejsze	1	-	1
6. OBIEKTY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ			
a. ratusze	4	-	4
b. budynki adm. publ., sądy, banki, poczty	17	-	3
c. szkoły	64	-	3

d. leśniczówki i gajówki	3	2	-
e. karczmy i zajazdy	7	-	-
f. inne	6	-	-
7. OBIEKTY PRZEMYSŁOWE I GOSPODARCZE			
a. zakłady przemysłowe	5	-	-
b. dworce kolejowe z zespołami bud.	10	-	-
c. spichrze, magazyny, stodoły	18	25	22
d. młyny	3	-	-
e. gorzelnie i browary	8	-	7
f. mleczarnie	1	-	-
g. kuźnie	1	-	-
h. wiatraki	-	6	6
i. wieże ciśnień	1	-	1
j. inne	43	5	1
8. PAŁACE I DWORY	44	-	31
9. ZESPOŁY FOLWARCZNE ilość - 58	x	x	22
a. stodoły	41	3	12
b. spichlerze	28	1	15
c. obory	54	-	15
d. stajnie	31	-	15
e. chlewnie	9	-	2
f. owczarnie	4	-	-
g. kuźnie	11	-	2
h. wagi	-	-	-
i. inne magazyny	17	-	3
j. gorzelnie i browary	8	-	5
k. inne	12	-	1
10. BUDOWNICTWO WIEJSKIE (W ZAGRODACH)			
a. stodoły	41	97	22
b. obory	-	-	-
c. chlewnie	-	-	-
d. stajnie	3	-	-
e. inwentarskie	3	-	-
f. inne	54	2	-
11. PARKI ilość - 43	x	x	33
a. altany, lodownie, inne elem. małej arch.	13	1	6
b. bramy i ogrodzenia	19	-	3
12. CMENTARZE ilość - 57	x	x	3
a. rzymsko-katolickie 26	x	x	2
b. ewangelickie 26	x	x	1
c. prawosławne -	x	x	-
d. żydowskie 4	x	x	-
e. inne 1	x	x	-
13. STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE fakty osadnicze - ilość 1378	ilość - 971	x	wpisanych do rejestru
a. grodziska 6	x	x	5
b. osady 1337	x	x	2
c. cmentarzyska 25	x	x	3
d. inne 10	x	x	

Zasoby zabytków w powiecie - stan na marzec 2009 r.

3.1. Zabytki nieruchome na terenie powiatu rawickiego

W myśl art. 6 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami za zabytki nieruchome uznaje się krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne i ruralistyczne, zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Pod względem bogactwa dóbr kultury Powiat Rawicki charakteryzuje się dużą zasobnością. Na terenie powiatu rawickiego rejestrem objęte są 354 pozycje wg. następujących kategorii:

- układy urbanistyczne - 6
- zabudowa mieszkalna - 78
- obiekty sakralne - 32
- budownictwo obronne - 1
- obiekty użyteczności publicznej - 10
- obiekty przemysłowe i gospodarcze - 37
- pałace i dwory - 31
- zespoły folwarczne - 22
- budynki folwarczne - 70
- budownictwo wiejskie w zagrodach - 22
- parki - 33
- mała architektura w parkach - 9
- cmentarze - 3

Na terenie powiatu zachowało się 6 historycznych układów urbanistycznych: Dubin, Miejska Górka, Jutrosin, Sarnowa, Bojanowo i Rawicz. Wszystkie założenia urbanistyczne wraz z ich zespołami budowlanymi zostały wpisane do rejestru zabytków. Najstarszym miastem jest Dubin (przywilej lokacyjny z 1284 r.), powstały przy średniowiecznym grodzie nad Orlą. Prawa miejskie utracił w 1895 r., dziś – wieś, lecz o wyraźnym (choć w niewielkiej skali), charakterystycznym piętnie miejskości. Miejska Górka oraz Jutrosin – to średniowieczne miasta o nieznanym dacie lokacji, wzmiankowane bezpośrednio jako miasta odpowiednio w 1422 r. i 1534 r. Sarnowa była miastem być może już od XIII w., pewna wzmianka o mieście pochodzi jednak z 1407 r. Utraciła prawa miejskie w 1973 r. przez włączenie w granice Rawicza. Później w XVII wieku powstały ośrodki miejskie (zasiedlone głównie przez śląskich protestantów) w Bojanowie lokowanym w 1638 r. oraz Rawiczu lokowanym również w 1638 r. We wszystkich miastach zachował się niezakłócony układ urbanistyczny, pierwotny charakter z rynkiem otoczonym siatką ulic, zachował się również w tych które utraciły prawa miejskie.

Największym miastem powiatu jest Rawicz założony przywilejem lokacyjnym wydanym przez króla Władysława IV dla Adama Olbrachta Przyjemskiego. „Serce” wytyczonego w latach 1638-39 układu urbanistycznego stanowi prostokątny rynek, z

którego wychodzi 10 ulic (po dwie prostopadłe z czterech narożników i dwie ze środków dłuższych pierzei rynku). Miasto w granicach wytyczenia podzielone jest regularną siecią ulic na szereg czworokątnych kwartałów. Około 1663 r. miasto rozszerzono w kierunku wschodnim o tzw. Nowe Miasto z własnym placem rynkowym (Pl. Wolności), miejscem siedziby właściciela, terenem zespołu klasztornego i ogrodami. Po 1665 r. miasto zaczęło otaczać wałami ziemnymi z fosą, czterema bramami i mostami. Na pocz. XIX w. obwałowania zniesiono i ok. 1840 r. założono planty. Od XIX w. intensywnie rozwijają się przedmieścia. Założenie urbanistyczne miasta Rawicza jest objęte ochroną konserwatorską i wpisane do rejestru zabytków w granicach plant.

W miastach zachowały się zabytki architektury sakralnej, należą do nich kościoły: dawny kościół ewangelicki (ob. rzym.-kat.) w Bojanowie p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa z 1859-60 r., w Jutrosinie – neoromański kościół bazylikowy p.w. św. Elżbiety z lat 1900-1903 (z pięknymi polichromiami i witrażami) i szachulcowy kościół św. Krzyża zbudowany w 1777 r. i przebudowany w 1991-92 r., najstarszy na terenie powiatu kościół p.w. św. Mikołaja w Miejskiej Górcie z 1609 r., w Rawiczu kościół p.w. Chrystusa Króla z 1902 r. oraz dawny kościół ewangelicki, ob. rzymsko-katolicki p.w. św. Andrzeja Boboli z 1808 r. (zbudowany wg. projektu K. G. Langhansa), w Rawiczu-Sarnowie – kościół p.w. św. Andrzeja z 1 poł. XVIII w. Obok kościołów użytkowanych, w rejestrze znajdują się kościoły nie użytkowane w pierwotnym przeznaczeniu jako świątynie, są to kościoły ewangelickie w Jutrosinie z 1862-63 r. (obecnie sala gimnastyczna) oraz Miejskiej Górcie z 1777 r. (nieużytkowany), a także jedyna synagoga w Bojanowie z 4 ćw. XIX w., również dziś nie użytkowana.

Zabytkowe kościoły zlokalizowane są również na wsiach, do najciekawszych należą m. in. drewniany dawny kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP w Giżyniu z XVIII w., kościół p.w. Michała Archanioła w Gołaszynie z XVII w., kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. p.w. MB Częstochowskiej w Trzeboszu z XVII w., kościół p.w. św. Klemensa w Zakrzewie z XVII w. (ozdobiony pięknymi barokowymi polichromiami) będący jednocześnie sanktuarium ziemi rawickiej Matki Bożej Pocieszenia, kościół p.w. Wszystkich Świętych w Golejewku z lat 1900-03 oraz neoromański kościół p.w. Przemienienia Pańskiego w Borku z poł. XIX w.

Jedyny w regionie XVIII-wieczny zespół klasztorny reformatów mieści się na Goruszkach w Miejskiej Górcie. Zespół ten tworzą: całkowicie podpiwniczony kościół p.w. św. Krzyża (w którego piwnicach mieści się kościół dolny i kaplica Grobu św. Franciszka), klasztor oraz za zabytkowym ogrodzeniem cmentarz i ogród klasztorny.

Wśród obiektów zabytkowych powiatu rawickiego najliczniej reprezentowane są obiekty mieszkal-

ne. Domy mieszkalne to charakterystyczna kategoria zabytków miejskich. Obiekty te to w zasadzie zabudowa Rawicza. Najczęściej są to domy z przełomu XVIII/XIX w.

Najciekawszym zabytkiem Rawicza, unikalnym w skali kraju, są rawickie planty, drugie pod względem długości i znaczenia po krakowskich. Około 1665 r. Rawicz otoczono systemem wałów ziemnych i fos z czterema bramami. Wraz z rozwojem miasta zaczęto je likwidować, a w ich miejsce w połowie XIX wieku utworzono zieleńce publiczne – planty, zamykające śródmieście na planie prostokąta o obwodzie blisko 3 km.

Charakterystyczną cechą miast są obiekty użyteczności publicznej, a wśród nich ratusze. Rawicki ratusz należy do najcenniejszych zabytków w mieście. Ostateczny kształt przybrał w latach 1753-1756. Potężny budynek, przykład architektury barokowej, wieńczy wieża zegarowa. Klasycystyczny ratusz z neogotycką wieżą, mieści się w pobliskiej Sarnowie (1837 r.). Kolejny, XIX wieczny ratusz, stoi na rynku w Jutrosinie.

Jedną z cech charakterystycznych krajobrazu kulturowego powiatu rawickiego jest duża ilość pałaców i dworów (w ewidencji figurują 44 obiekty; w rejestrze zabytków – 31) oraz związanych z nimi zabudowań folwarcznych.

Do najwspanialszych rezydencji w regionie zaliczyć należy:

- Pałac w Trzeboszu. Juliusz August von Bothmer rozpoczął budowę swojego pałacu w roku 1712. Mocno zniszczony został wyremontowany w latach 1857-1860 przez ówczesnego właściciela Karola von Königsdorffa, zachowując swój barokowy charakter. Pałac jest piętrowy, złożony z korpusu głównego i przylegającego doń pod kątem prostym skrzydła. Wyśmienite proporcje zdradzają wysokiej klasy, nieznanego z nazwiska, architekta. W pobliżu pałacu znajduje się dawne mauzoleum rodziny Königsdorffów w formie 6-cio bocznej rotundy. Do zespołu należy także folwark z licznymi budynkami gospodarczymi, wśród których na szczególną uwagę zasługuje XVIII-wieczny spichlerz.

- Pałac w Dłoni. Zbudowany według najlepszych koncepcji stylu narodowego. Autorem projektu był jeden z najlepszych realizatorów tego programu, Roger Sławski. Powstał on na zamówienie Marii Otylii Druckiej-Lubeckiej po 1910 r. Budowla jest piętrowa, zaakcentowana czterokolumnowym jońskim portykiem. Obok pałacu interesujące zabudowania m. in. drewniany pawilon chiński oraz część gospodarcza.

- Pałac w Pakosławiu. Klasycystyczny obiekt powstał prawdopodobnie według projektu Karla Gottharda Langhansa w 4 ćw. XVIII w. na zamówienie Michała Krzyżanowskiego.

- Zespół pałacowy w Golejewku. Majątek do 1675 r. był własnością Choińskich, do 1768 roku własność Rogalińskich, następnie Bronikowskich, Gendurfów i aż do 1939 roku Czarneckich. Z najstarszej

zabudowy zachował się budynek bramny sięgający XVI w. (przebudowany w XIX w.). Pałac w stylu neorenesansowym, wybudowany w latach 1848-52., na starszych fundamentach. Jest to budynek piętrowy, z bogato zdobioną elewacją, z dwiema wieżami i przedłużonymi parterowymi skrzydłami. Z trzech stron pałac jest otoczony fosą. Zespół otoczony jest parkiem krajobrazowym ze śladami barokowego regularnego założenia. Zespół pałacowy z wsią Golejewo łączy wspólna aleja lipowa (Aleja Zasłużonych Koni).

- Pałac w Żołędnicy. Obiekt o mniejszej skali niż powyższe, ale o ciekawej architekturze, zgrabny, eklektyzujący, w formie miejskiej willi na planie kwadratu, piętrowy. Otoczony krajobrazowym parkiem.

- Pałac neorenesansowy w Osieku, zbudowany w drugiej połowie XIX wieku na murach wcześniejszej budowli dla Emila i Amelii z Gruzińskich Szoldrskich, w latach późniejszych przebudowany. Sklepione kolebkowo piwnice są zapewne pozostałością dworu z 1793 roku. Położony w dużym parku o założeniu krajobrazowym z połowy XIX wieku ze stawem i strumieniem oraz fosami, z partiami starych drzew: szpalerami lip i wiekowymi pomnikowymi dębami.

Obok okazałych pałaców w powiecie rawickim znajdują się liczne urokliwe dworki, m. in. dwór w Tarchalinie z połowy XIX wieku, reprezentujący tzw. kostium polski. Dwór parterowy, z piętrem ukrytym w wysokim dachu łamanym, z okazałym czterokolumnowym portykiem na osi, zwieńczonym trójkątnym frontonem. W Starym Sielcu mieści się dworek Czartoryskich z 1850 r. Jest to budowla parterowa z wysokim czterospadowym dachem. Kolejnym ciekawym obiektem jest dwór Sczanieckich w Łaszczynie z końca XVIII w.

Przy rezydencjach znajdowały się parki. Na terenie powiatu rawickiego zachowało się ich 43, z czego 33 wpisano do rejestru zabytków. Najstarsze pochodzą z 2 poł. XVIII w. (Stary Sielec, Łaszczyn). Najwięcej zachowanych parków pochodzi z XIX w. Są to założenia krajobrazowe.

Wiejskim siedzibom mieszkalnym z reguły towarzyszą zabudowania folwarczne. Na terenie powiatu zewidencjonowanych zostało 58 zespołów. Do rejestru zabytków wpisane są 22 założenia.

Z budownictwa wiejskiego, poza folwarcznego, na uwagę zasługuje zespół 22 stodoł szachulcowych w Dubinie, dziś stanowiący już rzadkość w Wielkopolsce. Większość z nich została zbudowana około 1879 r., przy dwóch ulicach stodołnych. Obecnie stodoły te zblokowane są w 7 zwartych ciągach.

Na koniec należy wspomnieć także o coraz rzadszej już dziś w krajobrazie kategorii zabytków mianowicie wiatrakach, będących niegdyś symbolem polskiego krajobrazu. Na terenie powiatu rawickiego fizycznie zachowało się ich zaledwie 5: w Dubinie, Grąbkowie, Miejskiej Górcie, Rawiczu-Sarnowie oraz Iźbicach.

3.2. Wykaz zabytków ruchomych na terenie powiatu rawickiego.

W powiecie rawickim zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków to głównie wystrój i wyposażenie kościołów. Są to:

- wyposażenie kościoła filialnego p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej w Trzeboszu – 20 pozycji (m. in. chrzcielnica, ambona, balustrady emporowe, strop, ławki, rzeźby),
- wyposażenie (m. in. ołtarz, chrzcielnica, rzeźby) i wystrój kościoła (w tym polichromie) kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja w Miejskiej Górcie – 49 pozycji,
- barokowe polichromie z 1 poł. XVIII w. w kościele parafialnym p.w. św. Klemensa w Zakrzewie,
- 6 tablic z portretami trumiennymi i tarczami herbowymi rodziny Choińskich (XVII w.) w kościele parafialnym p.w. Wszystkich Świętych w Golejewku.

Rejestr zabytków objęto też wyposażenie z obiektów świeckich:

- wyposażenie pałacu w Dłoni (meble, drzwi),
- kolekcja 31 pojazdów konnych z powozowni w zespole pałacowym w Golejewku (wraz z pojazdami konnymi z Żołędnicy),
- 4 późnobarokowe obrazy z XVIII w. znajdujące się w ratuszu w Rawiczu.

Jako zabytki ruchome w rejestrze figurują również krzyże przydrożne:

- krzyż przydrożny ludowy z 1855 r. w Dubinie,
- krzyż przydrożny z 1809 r. w Starym Sielcu,
- słup przydrożny rzeźbiony w Karolinkach,
- krzyż pokutny z piaskowca w Konarach.

3.3. Zabytki archeologiczne.

Dobre warunki glebowe i hydrograficzne sprawiły, iż na przestrzeni dziejów obszar dzisiejszego powiatu rawickiego cechowało intensywne osadnictwo. W materiałach archeologicznych powiatu rawickiego

go reprezentowany jest niemal cały przekrój chronologiczny pradziejów - od środkowej i młodszej epoki kamienia, poprzez epokę brązu (stanowiska archeologiczne związane z ludnością kultury łużyckiej), okres wpływów rzymskich (osadnictwo związane z kulturą przeworską), wczesne i późne średniowiecze aż po czasy nowożytne.

Osadnictwo pradziejowe związane jest głównie z ciekami wodnymi i grupuje się przede wszystkim na krawędziach dolin rzecznych, wzdłuż cieków wodnych. Osadnictwo wczesnośredniowieczne i średniowieczne rozwija się również na wysoczyznach oraz wokół obecnych miejscowości wyznaczając tym samym ich metrykę.

Najstarsze fakty osadnicze zarejestrowane na terenie powiatu rawickiego wiążą się ze środkową i młodszą epoką kamienia. Występuje stosunkowo wiele stanowisk z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza (kultura łużycka, pomorska) oraz z okresu wpływów rzymskich – kultura przeworska). Stanowiska takie zarejestrowano we wszystkich gminach powiatu. Na omawianym obszarze dominuje osadnictwo związane z intensyfikacją procesów osadniczych we wczesnym i późnym średniowieczu. Charakterystyczne dla tego czasu grodziska stanowią obiekty o dużych walorach turystyczno - krajoobrazowych.

Na terenie powiatu odnotowano ponad 970 stanowisk archeologicznych, czyli pozostałości terenowych pradziejowego i historycznego osadnictwa, na których wydzielono 1378 faktów osadniczych (grodzisk, osad, punktów i śladów osadniczych oraz cmentarzysk) o różnym przyporządkowaniu chronologiczno-kulturowym. Najwięcej faktów osadniczych zlokalizowanych jest na terenie gminy Rawicz (362) i Jutrosin (307). Ilość faktów osadniczych w pozostałych gminach przedstawia się następująco: Bojanowo – 277, Pakosław – 239 i Miejska Górka – 193.

3.3.1. Zestawienie liczbowe stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytków na terenie powiatu rawickiego *

Powiat	Gmina	Kategorie faktów osadniczych w obrębie stanowisk								Ogólna ilość stan. archeo.
		Grodziska	Cmentarz z płaskie	Cmentarz . kurhano we	Osady	Punkty osad.	Ślady osadnicze	Inne	Razem	
rawicki	Bojanowo	-	9	-	105	65	92	6	277	199
	Jutrosin	2	5	-	120	74	104	2	307	226
	Miejska G.	1	2	-	76	47	66	1	193	102
	Pakosław	1	3	-	94	59	82	-	239	178
	Rawicz	2	6	-	142	88	123	1	362	266
Razem		6	25	-	537	333	467	10	1378	971

wg, Raportu o stanie zabytków archeologicznych w województwie wielkopolskim, „Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski”, t. 3, cz. 1, Poznań 2006. z uzupełnieniami

Do rejestru zabytków z terenu gmin powiatu rawickiego wpisanych zostało 10 stanowisk archeologicznych (grodziska, osady i cmentarzyska):

- GMINA BOJANOWO

na terenie gminy bojanowo znajdują się 3 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

Miejscowość	Nr stanowiska	Obiekt	Stan zachowania
Sułów Mały	1	osada	położona na obszarze użytkowanym rolniczo; ustalenie stanu jej zachowania zdecyduje o konieczności zmiany sposobu użytkowania
Kawcze	1	cmentarzysko	położone na obszarze użytkowanym rolniczo; ustalenie stanu jego zachowania zdecyduje o konieczności zmiany sposobu użytkowania
Giżyn	5	cmentarzysko	położone na obszarze użytkowanym rolniczo; ustalenie stanu jego zachowania zdecyduje o konieczności zmiany sposobu użytkowania

- GMINA JUTROSIN

Na terenie gminy Jutrosin znajdują się 3 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

Miejscowość	Nr stanowiska	Obiekt	Stan zachowania
Dubin	1	grodzisko wczesnośredniowieczne	położone na obszarze użytkowanym rolniczo; wymaga zmiany zagospodarowania terenu
Grąbkowo	1	grodzisko wczesnośredniowieczne	wymaga zabezpieczenia i uzupełnienia ubytków w rzeźbie
Śląskowo	1	osada	położona na obszarze użytkowanym rolniczo; ustalenie stanu jego zachowania zdecyduje o konieczności zmiany sposobu użytkowania

- GMINA MIEJSKA GÓRKA

Na terenie gminy Miejska Górka znajdują się 2 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

Miejscowość	Nr stanowiska	Obiekt	Stan zachowania
Kołaczkowice	1	grodzisko wczesnośredniowieczne	wymaga oznakowania
Zakrzewo	1	cmentarzysko	położone na obszarze użytkowanym rolniczo; ustalenie stanu jego zachowania zdecyduje o konieczności zmiany sposobu użytkowania

- GMINA PAKOSŁAW

Na terenie gminy Pakosław znajduje się 1 stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

Miejscowość	Nr stanowiska	Obiekt	Stan zachowania
Golejewko	1	grodzisko średniowieczne	wymaga oznakowania

- GMINA RAWICZ

Na terenie gminy Rawicz znajduje się 1 stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

Miejscowość	Nr stanowiska	Obiekt	Stan zachowania
Rawicz-Sarnowa	1	grodzisko wczesnośredniowieczne	wymaga oznakowania

Teren powiatu rawickiego stanowi dla studiów nad stosunkami kulturowymi na pograniczu Śląska i Wielkopolski niezwykle interesujący obszar. Praktycznie całą wiedzę o zasobie dziedzictwa archeologicznego tego terenu czerpiemy z badań AZP, czyli ogólnopolskiego programu badawczo-konserwatorskiego. Systematyzuje on dotychczasowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną terenu oraz uwzględnianie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach i publikacjach. Należy jednak pamiętać, że zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, a także wszystkie bieżące informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

W ostatnich latach nie prowadzono na tym terenie szerokopłaszczyznowych badań archeologicznych na żadnym ze stanowisk. Jedynie w Słupi Kapitulnej, na stanowisku nr 60, stanowisku odkrytym w trakcie wykonywania zdjęć lotniczych, przeprowadzono szersze badania sondażowe mające na celu określenie funkcji stanowiska i uściślenie jego chronologii. Ustalono, że stanowisko było zasiedlone w dwóch okresach chronologicznych: I – w okresie wczesnego średniowiecza – 2 poł. XI – 1 poł. XIII w. (osada?), II – w okresie późnego średniowiecza – XIV – XVI w. (gród), a najważniejszym efektem

badania archeologicznych było odkrycie nieznanego, kolejnego grodu w powiecie rawickim.

Większość aktualnych badań archeologicznych to badania ratownicze, generalnie o niewielkim zakresie przestrzennym, uzależnionym od warunków inwestycyjnych, które mimo tego, w znacznym stopniu wzbogacają wiedzę o zabytkach archeologicznych.

Do najważniejszych zadań związanych z ochroną zabytków archeologicznych należy:

- przeciwdziałanie niszczeniu stanowisk archeologicznych i nawarstwien kulturowych, poprzez uwzględnianie przy wydawaniu pozwoleń na budowę opinii i decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- zachowanie i rewaloryzacja stanowisk o własnej formie krajobrazowej (grodzisk)
- edukacja mieszkańców powiatu na temat wartości znalezisk archeologicznych i potrzeby ich zachowania.

Działania konserwatorskie w zakresie ochrony zabytków archeologicznych na terenie Wielkopolski prowadzone są w czterech płaszczyznach:

- badania osadnicze w celu uwiarygodnienia danych Archeologicznego Zdjęcia Polski,
- weryfikacja grodzisk,
- inwentaryzacja i weryfikacja cmentarzysk kurhanowych i megalitycznych,
- badania ratownicze stanowisk niszczonych lub zagrożonych.

3.3.2. Wykaz stanowisk archeologicznych o własnej formie krajobrazowej

Miejscowość	Nr stanowiska	Obiekt
Dubin	1	grodzisko
Grąbkowo	1	grodzisko
Kołaczkowice	1	grodzisko
Golejewko	1	grodzisko
Rawicz-Sarnowa	1	grodzisko

3.4. Krajobraz kulturowy.

3.4.1. Obszarowe wpisy do rejestru zabytków.

- Założenie urbanistyczne miasta Rawicz,
- Założenie urbanistyczne miasta Sarnowa,
- Zespół budowlany i założenie urbanistyczne miasta Bojanowo,
- Zespół budowlany i założenie urbanistyczne miasta Jutrosin,
- Zespół budowlany i założenie urbanistyczne miasta Miejska Górka,
- Zespół budowlany i dawne założenie urbanistyczne miejscowości Dubin.

Na terenie powiatu nie istnieją parki kulturowe i nie planuje się ich utworzenia.

4. Uwarunkowania wewnętrzne opieki nad zasobami dziedzictwa kulturowego.

4.1. Stan zachowania zabytków nieruchomych i archeologicznych. Główne postulaty konserwatorskie.

Stan zachowania obiektów w poszczególnych gminach i zasadnicze postulaty konserwatorskie zostały szczegółowo przedstawione w Raporcie o stanie zabytków w Powiecie Rawickim oraz w raportach gminnych na terenie powiatu rawickiego. Generalnie ich stan w ostatnich latach zasadniczo się nie zmienił, zmiany dotyczą jednostkowych obiektów, co nie wpływa znacząco na ogólny obraz stanu zachowania dziedzictwa regionu. Z zabytków wpisanych do rejestru, stan zachowania substancji zabytkowej 10% obiektów określić można jako bardzo dobry, stan 50% obiektów – jako dobry, stan 30% obiektów – jako dostateczny, stan 7% obiektów – jako zły, a stan 3% obiektów – jako bardzo zły. Tak więc ogólny obraz stanu zachowania zabytków nieruchomych nie przedstawia się najgorzej. Należy go jednak odpowiednio wykorzystać.

Urbanistyka i ruralistyka.

Stan zachowania substancji zabytkowej (nie utożsamianej ze stanem technicznym) układów urbanistycznych jako zespołów nie jest najlepszy, uznany najwyżej za dostateczny.

Największym problemem miast położonych przy historycznych szlakach są przebiegające przez te ośrodki trasy komunikacyjne o dużym nasileniu ruchu, powodujące znaczne zniszczenia obiektów zabytkowych. W przypadku powiatu Rawickiego problem ten dotyczy zwłaszcza Bojanowa i Rawicza oraz Miejskiej Górki. Stąd jednym z głównych zadań

jest eliminacja ruchu tranzytowego z centrów miast (Bojanowo) leżących przy głównych drogach, czy z bezpośredniego otoczenia centrum (Rawicz).

Kolejnym problemem jest wprowadzanie do historycznych miast nowoczesnej zabudowy wielokubaturowej. Proces ten powinien być szczególnie kontrolowany, obiekty dysharmonijne – modernizowane lub likwidowane. Nowa zabudowa w obrębie historycznych zespołów powinna być dostosowana do architektury zabytkowej, aby nie dopuścić do zniekształcania lub zatarcia relacji przestrzennych w wyniku zasłonięcia nowymi elementami (również reklamami). Relacje urbanistyczne zakłócają się również w wyniku zmiany proporcji, związanej przeważnie z przerostem formy elementów nowo projektowanych. Zagroženiem jest intensywna eksploatacja w warunkach braku konserwacji prowadzącej do technicznego zużycia oraz nieodpowiednia wymiana materiałów (na dostępne i tanie). Niedopuszczalna powinna także być zmiana wielkości działki przynależnej, wprowadzanie bądź likwidowanie zabudowy gospodarczej, ogrodzeń, zieleni użytkowej i ozdobnej, itp., pomijając tu świadome niszczenie i wandalizm.

Należy podjąć szeroko zakrojone działania w celu rewaloryzacji i rewitalizacji miast, której celem jest ożywienie gospodarcze i społeczne, poprawa funkcjonalności, estetyki, wygody użytkowania i jakości życia w rewitalizowanym zespole. Proces rewitalizacji to przedsięwzięcie wieloletnie polegające na porządkowaniu „starej tkanki” urbanistycznej, remontach i adaptacji budynków, pracach konserwatorskich, przebudowie infrastruktury, regeneracji placów, małej architektury, restauracji parków, poprawie funkcjonalności ruchu kołowego.

Koniecznym jest także objęcie ochroną prawną układów ruralistycznych.

Architektura sakralna. Cmentarze.

Stan zachowania kościołów jest zróżnicowany. Kościoły miejskie na ogół zachowane są w stanie dobrym, parafie dysponują środkami zapewniającymi należyte utrzymanie budynków. Duże problemy z utrzymaniem w odpowiednim stanie zabytkowych świątyń mają natomiast niektóre parafie wiejskie. Specjalnego podejścia wymagają zwłaszcza kościoły drewniane, w których systematycznie przeprowadzać trzeba zabiegi konserwacyjne. Dodatkowo obiekty te należy objąć programem wykonania instalacji antywłamaniowych i przeciwpożarowych. W nienajlepszym stanie zachowany jest kościół

w Giźnie, w którym nastąpiło naturalne zużycie podstawowej substancji budowlanej – drewna, oraz zachwiana statyka ścian poprzez usunięcie w przeszłości przyściennych empor. Do zachowanych bardzo dobrze świątyń wiejskich należą kościoły w Gołaszynie, Sobiałowie, Łaszczynie, Zielonej Wsi. Natomiast w stanie złym zachował się kościół ewangelicki w Miejskiej Górcie, który nie jest użytkowany i dla jego zachowania konieczny byłby remont kapitalny. W przypadku jednego kościoła, co okazało się dobrym działaniem, zmieniono funkcję – nieużytkowany budynek kościoła ewangelickiego w Jutrosinie zaadaptowany został na salę gimnastyczną przy szkole podstawowej, która mieści się w budynku dawnej szkoły ewangelickiej.

W ewidencji konserwatorskiej znajduje się 57 cmentarzy, 3 wpisano do rejestru zabytków. Stan zachowania cmentarzy katolickich nie budzi zastrzeżeń, problemem jest tylko dokonywana ze względów bezpieczeństwa, eliminacja starego zadrzewienia. W stanie złym są natomiast przeważnie nieczynne cmentarze ewangelickie. Obiekty te są zaniedbane, zarośnięte dziką roślinnością, ich układ przestrzenny jest zatarty, nagrobki – zdewastowane (cmentarz w Pakosławiu). Dobrym rozwiązaniem byłoby objęcie tych cmentarzy opieką przez szkoły w celu ich uporządkowania i właściwego wyeksponowania.

Zespoły rezydencjonalno-parkowe. Zabudowania folwarczne.

Na terenie powiatu znajdują się 44 pałace i dwory, w tym 31 wpisanych do rejestru zabytków. Ich stan techniczny jest różny, wynikający z przeznaczenia obiektu a także formy własności. Dobrze użytkowymi obiektami rezydencjonalnymi są: pałace w Dłoni, Golejewku, Pakosławiu i Żołędniczy oraz dwory w Starym Sielcu, Płaczkowie., Gołaszynie, które są własnością Skarbu Państwa (tylko pałac w Pakosławiu jest własnością gminy) i pozostają we władaniu dawnych użytkowników. Ze sprzedanych pałaców i dworów wyremontowanymi i właściwie użytkowymi obiektami są: dwór w Iźbicach, pałac w Dąbrówce, w pałacu w Trzeboszu od wielu lat trwa remont (z widocznymi efektami). Kilka obiektów zostało sprzedanych z zasobów skarbu państwa prywatnym właścicielom lub spółkom, ale ci ostatni nie podjęli żadnych działań remontowych i innych niezbędnych dla przywrócenia pełnego użytkowania. Jedynie w pałacu w Czechnowie i Giźnie wykonano częściowe remonty. W zdecydowanie złym stanie jest dwór w Gostkowie.

Stan parków na terenie powiatu jest generalnie zły. W najgorszym stanie parki są w gminie Bojanowo (poza parkiem miejskim utrzymanym bardzo dobrze) i gminie Pakosław. Wszystkie parki wpisane do rejestru zabytków posiadają karty ewidencyjne. W części z nich w miarę potrzeb prowadzone są prace sanitarne i porządkowe. Zalecane jest prowadzenie dalszych prac porządkowych, pielęgnacyjnych i sanitarnych na ich terenie, po uzgodnieniu

z WKZ zakresu prac. Do najcenniejszych należą założenia parkowe w Golejewku, Dłoni, Pakosławiu i Żołędniczy. Park przy pałacu w Golejewku ze względu na dużą wartość tego założenia pod względem historycznym, układu kompozycyjnego i drzewostanu, należałoby poddać gruntownej rewaloryzacji z odtworzeniem dawnego układu kompozycyjnego.

Większość zaniedbanych parków wymaga odtworzenia dawnego drzewostanu, nasadzeń uzupełniających oraz usuwania z ich terenu obiektów dysharmonijnych. Po wykonaniu w/w prac należy systematycznie przeprowadzać zabiegi pielęgnacyjne w celu niedopuszczenia do ponownej degradacji.

Problemy związane z utrzymaniem budynków folwarcznych wynikają głównie ze złego stanu ich zachowania, braku środków na remonty, a także trudności ze znalezieniem właściwego nowego sposobu ich użytkowania. W celu prawidłowej ochrony zespołów folwarcznych należałoby pomyśleć o przystosowaniu ich do nowych funkcji, zachowując dawną kompozycję podwórza oraz charakter zabudowy.

Ponieważ o walorach zabytkowych powiatu rawickiego decyduje przede wszystkim architektura rezydencjonalna zespołów pałacowo-parkowo-folwarcznych, przy prowadzeniu działań promocyjnych, inwestycyjnych należałoby zwrócić uwagę na właściwe wykorzystanie istniejących zasobów zabytkowych na cele użytkowe, ale zgodne z zasadami ochrony i opieki nad zabytkami.

Domy mieszkalne. Budynki użyteczności publicznej.

Większość zabudowy mieszkalnej znajduje się w dobrym i dostatecznym stanie technicznym i nie wymaga pilnych prac remontowych i modernizacyjnych. W razie jednak ich podjęcia, w każdym przypadku należy zakres i przebieg prac uzgadniać ze służbami konserwatorskimi w celu uniknięcia stosowania niewłaściwych technologii i materiałów (termoizolacja, nowa stolarka drzwiowa i okienna, pokrycie dachów, kolorystyka elewacji itp.) powodujących utratę pierwotnego charakteru budynków. Budynki użyteczności publicznej zachowały się w stanie dobrym. Obiekty użytkowane zgodnie ze swoją pierwotną funkcją (ratusze, szkoły, poczty itp.) zachowane są w stanie dobrym, a nawet bardzo dobrym, na dziś nie zagraża im zniszczenie. Jednak istnieją obiekty, które w związku z przekształceniami własnościowymi i zmianą pierwotnego sposobu użytkowania, są przebudowywane i modernizowane w sposób niewłaściwy lub ulegają szybko postępującej dewastacji. W takich wypadkach konieczne jest opracowanie stosownej dokumentacji historyczno-architektonicznej i budowlano-remontowej, następnie – przeprowadzenie prac restauratorskich. W skrajnych przypadkach należy podjąć kroki prawne w celu przymuszenia właścicieli lub użytkowników do przeprowadzenia remontów.

Budownictwo przemysłowe, gospodarcze i inne.

Zabytkowych budynków przemysłowych nie ma wiele w powiecie. Obok pojedynczych obiektów magazynowych na uwagę zasługuje zespół browaru w Bojanowie, którego budynki są zachowane w dobrym stanie.

Malowniczym elementem krajobrazu są wiatraki, których w powiecie zachowało się 5. Dwa z nich – w Sarnowie i Miejskiej Górcie, zachowane są w bardzo dobrym stanie (pierwszy jest własnością prywatną, drugi należy do gminy). Wiatrak w Iżbicach gmina sprzedała w ręce prywatne, ma on zostać zaadaptowany na galerię, ale prace remontowe jeszcze się nie rozpoczęły). Pozostałe wiatraki zachowane są w złym stanie.

Z budownictwa wiejskiego, poza folwarcznego, zespoły stodoł szachulcowych, zgrupowanych w ciągi zabudowujące obustronnie ulice znajdujące się w Dubinie zachowane są w różnorodnym stopniu. Główną przyczyną zniszczeń jest naturalne zużycie podstawowego materiału konstrukcyjnego (drewno). Te stodoły, które są użytkowane, są na bieżąco remontowane, naprawiane. W stodołach, gdzie zmieniono funkcje na magazynowe, częściowo doprowadzono do zachwiania statyki. Zaobserwowano również świadomą dewastację.

Zabytki archeologiczne.

Stan zachowania 10 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków jest zróżnicowany. 3 obiekty (grodziska wczesnośredniowieczne) są dobrze zachowane, ale wymagają oznakowania, 1 obiekt (grodzisko wczesnośredniowieczne) wymaga zabezpieczenia i uzupełnienia ubytków w rzeźbie, co do 1 grodziska wczesnośredniowiecznego położonego na obszarze użytkowanym rolniczo - wymaga zmiany zagospodarowania terenu, w przypadku 5 stanowisk płaskich (3 cmentarzyska i 2 osady), które położone są na obszarze użytkowanym rolniczo należy ustalić stan ich zachowania, co zdecyduje o konieczności zmiany sposobu użytkowania.

Stanowiska archeologiczne nie wpisane do rejestru zabytków, ujawnione głównie podczas badań AZP, stanowią podstawową i najliczniejszą grupę, która składa się na archeologiczne dziedzictwo kulturowe. Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych, gdzie ingerencja człowieka w substancję zabytkową stanowiska jest najmniejsza. Stan zachowania nawarstwień kulturowych w obrębie stanowisk najczęściej jest trudny do określenia. Ustala się go przy okazji badań rozpoznawczych (powierzchniowych i sondażowych), planowych badań naukowych czy badań ratowniczych przy realizacji inwestycji.

W myśl art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zmianami) wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Aktualnie zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są inwestycje budowlane i przemysłowe, nielegalna eksploatacja piśníc i żwirowni. Istotne zagrożenie dla zachowania substancji zabytkowej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie pól uprawnych stanowi głęboka orka. Niektóre zagrożenia pojawiły się w ciągu ostatnich lat, jak na przykład działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali, których rozmiarów nie potrafimy ocenić. Działalność ta szczególnie zagraża grodziskom zlokalizowanym na terenie powiatu. Wiele zagrożeń wynika z przyspieszonego rozwoju gospodarczego – jak już wspomniano użycie ciężkiego sprzętu w rolnictwie, rozwój budownictwa na obrzeżach miast, budowa dróg. A zatem podstawowym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych są wszelkie inwestycje związane z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych.

Przebudowa układów urbanistycznych (jak również założeń pałacowo-parkowych) prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie epizodów osadniczych na tym terenie. Pozwalają skorygować, uszczegółowić i potwierdzić dane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Historyczne układy urbanistyczne, poprzez wpis do rejestru, nakazują również szczególną ochronę pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych w ich obrębie.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki, zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej, umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Aby zapobiec zniszczeniu stanowisk archeologicznych, prace ziemne prowadzone w strefie ochrony stanowisk archeologicznych wymagają prowadzenia prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu, Delegaturą w Lesznie. Rolą „powiatu” jest więc w tej kwestii respektowanie opinii i Decyzji WKZ w wydawanych przez Starostwo Powiatowe pozwoleniach na budowę.

4.2. Szlaki turystyczne.

Terytorium powiatu rawickiego pokrywa sieć szlaków turystycznych, które stanowią jedną z istotniejszych form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Wyznaczone są

głównie przez PTTK, a także samorządy: powiatowe, gminne, stowarzyszenia i organizacje pozarządowe. Służą do uprawiania turystyki i stanowią produkt turystyczny łączący kraje, regiony, miejscowości oraz ich mieszkańców. Głównymi zadaniami inicjowanych i istniejących szlaków są: wspieranie społeczności lokalnych (rozwój lokalnej przedsiębiorczości, tworzenie miejsc pracy i dodatkowych źródeł dochodów, ochrona tradycyjnych zawodów), korzystanie z lokalnych zasobów (walorów przyrodniczych, kulturowych, bazy noclegowej i żywieniowej oraz innych produktów miejscowych), a także wspieranie i ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Trasy szlaków w wielu miejscach przecinają się i pokrywają się ze sobą, pozwalając zarówno na koncentrowanie się na temacie wiodącym, jak i jednocześnie zwiedzanie obiektów o różnicowanej tematyce.

Czynne szlaki turystyczne przebiegające przez powiat, promują cenne pod względem artystycznym budowlę oraz założenia parkowo – rezydencjalne, wydarzenia historyczne, ślady dawnej i obecnej wytwórczości, obszary o dużych walorach przyrodniczych ważne dla celów rekreacyjno – poznawczych mieszkańców powiatu, województwa, a także turystów z innych regionów Polski i Europy.

Istniejące szlaki turystyczne na obszarze powiatu można podzielić na: rowerowe, piesze i konne. Poniżej zostaną scharakteryzowane najważniejsze spośród nich.

CHARAKTERYSTYKA SZLAKÓW

A) Szlaki oddziału PTTK w Rawiczu

- szlak niebieski wielkopolski – (trasa Czempin – Kobylin) na terenie powiatu rawickiego: Gościejewice – Golinka – Gierłachowo – Dąbrówka – Konarzewo – Łaszczyn – Rawicz – Szymanowo- Dębionka – Golejewko – Pakosław – Pomocno – Osiek – Dubin – Jutrosin,
- szlak żółty leśny – w całości na terenie powiatu rawickiego: „Rawicz – „Dolina Świętojańska” – Rezerwat „Dębno” – zbiornik przeciwpowodziowy na Masłówe – pamiątkowy głaz w miejscu śmierci Stefana Bobrowskiego – Dąbrówka,
- szlak czarny przyrodniczy – od Rawicza, przez rezerwat „Dębno” (poza powiatem do Wińska),
- szlak czerwony „Szlak walk powstańców wielkopolskich o Rawicz” – w całości na terenie powiatu rawickiego - Szymanowo – Dębno Polskie – Zielona Wieś – Słupia Kapitulna – Golejewko – Miejska Górka – Rawicz Sarnowa – Łaszczyn – Konarzewo – Izbice,
- trasa spacerowa ulicami Rawicza i Sarnowy – długości ponad 7 km – docierająca do wszystkich ważniejszych zabytków i miejsc związanych z historią i dniem dzisiejszym miasta.

B) Inne szlaki

- Ziemiański Szlak Rowerowy – oznaczony rowerem i zielonym paskiem - trasa łącząca ciekawostki krajoznawcze, przyrodnicze i atrakcje architektoniczne znajdujące się pomiędzy Poznaniem i Rawiczem. Długość szlaku 245 km. W powiecie rawickim szlak przebiega przez: Kawcze, Zakrzewo, Żołędnica, Łaszczyn, Rawicz, Sarnowa, Karolinki, Miejska Górka, Niemarzyn, Chojno, Golejewko, Pakosław, Jutrosin, Szymonki, Dubin, Borek, Osiek.
 - Szlak Miodowy rowerowy – lokalny szlak wytyczony na terenie gminy Pakosław w formie pętli o długości 15 km, głównie w celu podziwiania najpiękniejszych w okolicy pasiek pszczelich.
 - Szlak rajdu konnego – poprowadzony przez trzy gminy powiatu: Jutrosin, Pakosław i Miejską Górkę. Na trasie specjalnie przygotowane miejsca popasu i noclegów jeźdźców i koni.
 - Rawicki Mickiewiczowski Szlak Rowerowy – długości 18 km – obejmuje miejsca związane z pobytem A. Mickiewicza na ziemi rawickiej, m. in. Konarzewo i Łaszczyn.
 - Wielkopolski Szlak Wiatraczny – obejmujący swoją trasą w zasadzie wszystkie dobrze zachowane wiatraki południowo-zachodniej Wielkopolski.
- Szlak Cystersów – rozbudowany szlak przebiegający przez kilka województw, w powiecie rawickim ma charakter tranzytowy.
- Trasa rowerowa po Gminie Rawicz – główna trasa w formie pętli o długości 38 km (z kilkoma wariantami o różnych długościach) – odwiedzająca większość miejscowości leżących na terenie gminy. Rozpoczyna się na Rynku w Rawiczu, dalej kieruje się do Łaszczyna, Sarnowy, Słupi Kapitulnej, Zielonej Wsi, Szymanowa, Dębna Polskiego i dalej wraca do Rawicza.
 - Międzynarodowa trasa rowerowa R-9 (z Chorwacji do Gdańska) na terenie powiatu liczy około 26 km. Wyznaczona w przybliżeniu trasą, jaką przed wiekami biegł szlak bursztynowy. Trasa biegnie przez 3 gminy powiatu rawickiego: Pakosław, Jutrosin i Miejską Górkę. Rozpoczyna się w Zaorlu, dalej biegnie przez Dubin, Jutrosin, Płaczkowo, Dłoń i Kołaczkowo (i dalej w kierunku Skoraszewic w powiecie gostyńskim).

4.3. Chronione wartości przyrodnicze krajobrazu kulturowego.

Na terenie powiatu rawickiego znajdują się cenne przyrodniczo obszary, które należy chronić w celu zachowania mało zmienionych przez człowieka swoistych cech krajobrazu, mających znaczenie dla zachowania unikatowych typów środowiska. Przecinające teren powiatu doliny Orli, Dąbroczny i Masłówe pełnią rolę ponadlokalnych powiązań ekologicznych. Ochrona przyrody w powiecie, to prze-

de wszystkim ochrona zachowanych fragmentów terenu i zbiorowisk roślinnych zbliżonych do naturalnych.

A) REZERWATY PRZYRODY

- Rezerwat florystyczny „Dębno” w pobliżu wsi Żylice o powierzchni 7,7 ha

B) POMNIKI PRZYRODY, m. in.

W gminie Bojanowo: dąb szypułkowy: szt. 1 przy Szkole Podstawowej w Bojanowie, aleja platanowa: szt. 32 w Bojanowie, dęby szypułkowe: szt. 12 w parku i pobliżu w Trzeboszu, aleja dębowa we wsi Tarchalin.

W gminie Miejska Górka: lipa drobnolistna na boisku szkolnym we wsi Konary, dąb szypułkowy koło stawu w parku we wsi Piaski, dąb szypułkowy przy boisku sportowym w parku we wsi Piaski, dąb szypułkowy w pobliżu dworu w parku we wsi Piaski, dąb szypułkowy na skraju polany w parku we wsi Piaski.

W gminie Pakosław: aleja lipowa w Golejewku, aleja dębowa Sworowo – Gać.

W gminie Rawicz:

- drzewa rosnące w parku przy ul. Wały Dąbrowskiego 31 w Rawiczu: 2 wiązy szypułkowe, klon czerwony, 2 jesiony wyniosłe, miłorząb dwukłapowy, 3 dęby szypułkowe,
- topola czarna i jesion wyniosły w parku dworcowym w Rawiczu,
- 3 dęby szypułkowe w Rawiczu (ul. Żwirowa, Przyjemskiego, Wały J. Poniatowskiego 7),
- lipa drobnolistna na rynku w Rawiczu,
- planty rawickie,
- 2 dęby szypułkowe i buk pospolity na terenie leśnictwa Masłowo,
- dęby szypułkowe na terenie cmentarza żydowskiego w Sierakowie.

C) PARKI DWORSKIE

4.4. Dokumenty i opracowania.

4.4.1. Strategia rozwoju społeczno – gospodarczego powiatu rawickiego na lata 2006-2015.

Podstawą rozwoju powiatu rawickiego jest zaktualizowana strategia, określająca misję, cele i kierunki działania do roku 2015.

Dokument ten poddany ocenie radnych, został przyjęty Uchwałą Rady Powiatu.

Strategia określa bliżej opcje i warianty rozwoju powiatu. Całe opracowanie składa się z kilku elementów i jest owocem debat strategicznych z udziałem Radnych Powiatu, przedstawicieli Rad Gmin wchodzących w skład powiatu, przedstawicieli jednostek administracji powiatowej oraz środowisk gospodarczych działających na terenie powiatu.

Na ostateczny kształt dokumentu wpływ miały raporty o stanie poszczególnych gmin oraz raport o stanie powiatu zawierające podstawowe informacje o powiecie i gminach wchodzących w jego skład, uwzględniając stan jednostek podległych, ponadto analizę porównawczą oraz diagnozę stanu, wyników będących kompilacją debat strategicznych.

Dokument zawiera także cele i kierunki działania odpowiednie dla danego obszaru życia społeczno-gospodarczego oraz alternatywne warianty rozwoju każdego z obszarów.

Misja dla powiatu rawickiego: OBSZAR ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU POŁUDNIOWEJ WIELKOPOLSKI SPRZYJAJĄCY ROZWOJOWI MAŁEJ I ŚREDNIEJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI ORAZ LOKALNEJ INICJATYWIE. ZASOBNY POWIAT Z DOBRĄ INFRASTRUKTURĄ SPRZYJAJĄCY DOBREMU POZIOMOWI EDUKACJI, KULTURY I REKREACJI.

Cele priorytetowe sformułowano dla 5 obszarów: gospodarka, przestrzeń, społeczność, ekologia i infrastruktura. Są to cele wspierające prokonkurencyjny wariant rozwoju, który zakłada działania w kierunku poprawy stanu technicznego i budowy nowej infrastruktury drogowej oraz tworzenie warunków zapobiegających dalszej degradacji środowiska i podejmowanie działania w kierunku wdrażania nowych technologii ochrony i oczyszczania zasobów przyrodniczych powiatu. Wariant rozwoju ma za zadanie zhierarchizowanie celów i jest podstawą podziału środków potencjału inwestycyjnego w Wieloletnim Programie Inwestycyjnym do roku 2013 oraz na następny okres przyjętego budżetu Unii Europejskiej podziału Funduszy Strukturalnych UE do roku 2013.

Poszczególne cele znajdujące się w wybranym wariantcie rozwoju Powiatu Rawickiego znajdują swoje wsparcie w Strategii Rozwoju województwa Wielkopolskiego do roku 2020 – Wg strategii cel „Podjąć działania na rzecz rozwoju różnych form kultury, sportu i rekreacji” wskazuje na cele operacyjne województwa „Wzrost znaczenia i zachowanie dziedzictwa kulturowego” oraz „Wzrost udziału sportu i rekreacji w życiu mieszkańców regionu”. Spodziewane rezultaty tych działań ciążą jednak wyraźnie w kierunku rozwoju sportu i rekreacji oraz wiejskiego życia świetlicowego niż poprawy stanu zasobów zabytków w powiecie rawickim.

Podsumowując, „Strategia” nie formułuje wniosków dotyczących wykorzystania zabytków jako jednego z ważnych elementów podnoszących atrakcyjność powiatu, sprzyjających rozwojowi turystyki na jego terenie. Stworzenie warunków dla zachowania i rozwoju dziedzictwa kulturowego i regionalizmu uznane zostało za cel trzeciorzędny, który jest ważny dla obszaru przestrzeni powiatu, ale czas i tempo realizacji tego celu zależy od uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych możliwości finansowania – cel rezerwowowy.

4.4.2. Analiza SWOT

Stan obecny i perspektywy ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu rawickiego podsumowane zostały w układzie słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń m. in dla tej dziedziny. Analiza SWOT jest jednym z elementarnych narzędzi diagnostycznych, opisującym stan obecny analizowanego obszaru. Składa się z opisu jego czterech

elementów: mocnych i słabych stron – czyli pozytywnych i negatywnych warunków wewnętrznych oraz szans i zagrożeń – czyli pozytywnych i negatywnych warunków zewnętrznych. Prezentowana analiza stanowi podstawę do opracowania zasadniczych kierunków działania w zakresie ochrony zabytków na terenie powiatu. Analiza została zaczerpnięta ze strategii opracowanej w 2006 r.

Mocne strony:

- Bezpieczeństwo publiczne
- Przedsiębiorczość społeczeństwa
- Aktywne gminy
- Szkolnictwo ponadgimnazjalne
- Poprawa jakości dróg
- Rolnictwo ekologiczne
- Oczyszczalnia
- Rzemiosło
- Ekologia
- Położenie geograficzne
- Dynamiczny rozwój przetwórstwa rolno – spożywczego
- Inwestycje w infrastrukturę techniczną
- Regulacja rzeki Orli
- Zbiorniki retencyjne
- Współpraca z organizacjami pozarządowymi
- Rozwinięta opieka nad osobami niepełnosprawnymi
- Powstanie WTZ
- Rozwinięta agroturystyka
- Walory rekreacyjne
- Małe i średnie przedsiębiorstwa
- Stosunkowo niskie bezrobocie
- Rozbudowa szpitala
- Centrum Powiadamiania Ratunkowego
- Kapitał ludzki
- Linia kolejowa
- Bliskość innych aglomeracji
- Domy Dziennego Pobytu

Słabe strony:

- Ilość obszarów objętych Planami Zagospodarowania Przestrzennego
- Tereny rekreacyjne
- Infrastruktura drogowa
- Konserwacja zabytków
- Brak współdziałania w zakresie realizacji zadań społecznych
- Komunikacja tranzytowa płn. – poł. i wsch. – zach.
- Nakłady na szkolnictwo
- Dostępność do usług specjalistycznych medycznych
- Zajęcia pozalekcyjne w szkołach
- Edukacja kulturalna młodzieży
- Brak miejsc parkingowych dla pojazdów ciężarowych przewożących materiały niebezpieczne
- Stan środowiska naturalnego
- Stan infrastruktury oświatowej
- Infrastruktura sportowo – rekreacyjna
- Infrastruktura kulturalna

- Zalesienie
- Brak obwodnic miast
- Budownictwo komunalne
- Stan infrastruktury kanalizacyjnej
- Komunikacja publiczna
- Stopień gazyfikacji
- Ścieżki rowerowe
- Perspektywy pracy dla młodzieży
- Segregacja odpadów
- Współpraca między lokalnymi samorządami
- Komunikacja kolejowa
- Niedostosowanie kształcenia zawodowego do potrzeb rynku

Szanse:

- Inwestycje tworzące miejsca pracy
 - Trend – wypoczynek na wsi
 - Dostęp do środków unijnych np. z programów EFS
 - Atrakcyjne tereny inwestycyjne
 - Położenie na ważnych węzłach komunikacyjnych
 - Możliwość pozyskiwania pieniędzy z zewnątrz
 - Budowa autostrad, drogi ekspresowej S5
 - Nowe inwestycje koncernów zagranicznych w województwach ościennych
 - Modernizacja PKP Wrocław – Rawicz
 - Budowa wysypiska śmieci w Lesznie
 - Polityka prorodzinna
 - Zmniejszenie kosztów pracy – niższe składki ZUS na rozpoczęcie działalności gospodarczej
 - Współpraca z samorządami sąsiadującymi ze sobą
 - Budowa obwodnic miejskich
 - Rozwój infrastruktury
 - Wzrost wykształcenia społeczeństwa
 - Poprawa stanu środowiska
 - Opracowanie Planów Zagospodarowania Przestrzennego
 - Regulacja rzek, budowa zbiorników wodnych
 - Rozwój bazy sportowo – rekreacyjno - kulturalnej
 - Szkolnictwo wyższe zawodowe
 - Współpraca zagraniczna w zakresie kultury
 - Wzrost gospodarczy w skali makro
 - Rozwój budownictwa mieszkaniowego
- Zagrożenia:**
- Migracje zarobkowe ludzi młodych i wykształconych za granicę kraju
 - Brak środków własnych na realizację inwestycji współfinansowanych z UE
 - Ujemny przyrost naturalny
 - Przepustowość dróg
 - Niestabilna polityka regionalna rządu
 - Wzrost natężenia ruchu kołowego
 - Koszty pracy
 - Likwidacja zakładów pracy
 - Wzrost zadań samorządów gminnych bez środków pieniężnych
 - Korupcja w skali makro
 - Narkomania

- Zanieczyszczenie środowiska
- Centralizacja podziału środków (dotacji)
- Konkurencyjność sąsiednich powiatów
- Patologie społeczne
- Zmniejszenie dostępności opieki medycznej

Analiza SWOT nie formułuje wniosków dotyczących wykorzystania zabytków jako jednego z ważnych elementów podnoszących atrakcyjność powiatu, sprzyjających rozwojowi turystyki na jej terenie, jej wyniki wskazują, że problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego w powszechnej świadomości społecznej nie stanowi obszaru zainteresowania i co za tym idzie – brak jest działań i kontroli społecznej w tym zakresie. W związku z tym należy wskazać kilka obszarów, które wymagają podjęcia świadomych i planowych działań dotyczących dziedzictwa kulturowego:

- upowszechnianie świadomości wartości i jakości krajobrazu kulturowego,
- budzenie zainteresowań dotyczących dziedzictwa kulturowego oraz pozytywnego ruchu społecznego na rzecz jego ochrony,
- zainteresowanie władz samorządowych szczegóła gminnego problematyką ochrony szeroko pojętego (m. in. jako tradycyjna przestrzeń) dziedzictwa kulturowego.

4.4.3. Raport o stanie zabytków w powiecie rawickim

„Raport o stanie zabytków w powiecie rawickim” opracowany został w roku 2004 przez pracowników Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, Delegatura w Lesznie. Zawiera on wykazy obiektów architektury i zabytków archeologicznych, analizę stanu ich zachowania, omówienie nakładów finansowych na ochronę dóbr kultury oraz realizacji konserwatorskich z lat 2003-04. W raporcie poruszono tematy dotyczące działań zmierzających do ochrony zabytków na terenie powiatu.

5. Zabytki nieruchome stanowiące własność Powiatu Rawickiego

5.1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków

5.1.1. Kościół ewangelicki w Miejskiej Górcie.

Kościół poewangelicki mieści się w Miejskiej Górcie, przy ul. Powstańców Wielkopolskich. Jest to obiekt drewniany, powstał w 2 połowie XVIII w. Został wpisany do rejestru zabytków 23.06.1969 r. pod nr rejestru 632.

Obiekt obecnie jest nieużytkowany. Wystrój wnętrza kościoła został usunięty. Zachowała się jednak (we fragmentach) polichromia. Obiekt znacznie zniszczony. Dla zabezpieczenia przed dalszymi zniszczeniami teren został ogrodzony siatką. W budynku uzupełniono zniszczone poszycie ścian oraz na bieżąco prowadzi się konieczne zabezpieczenia.

W listopadzie 2008 r. Starostwo Powiatowe złożyło wniosek o dofinansowanie w kwocie ponad 600 tys. zł kompleksowego remontu obiektu do

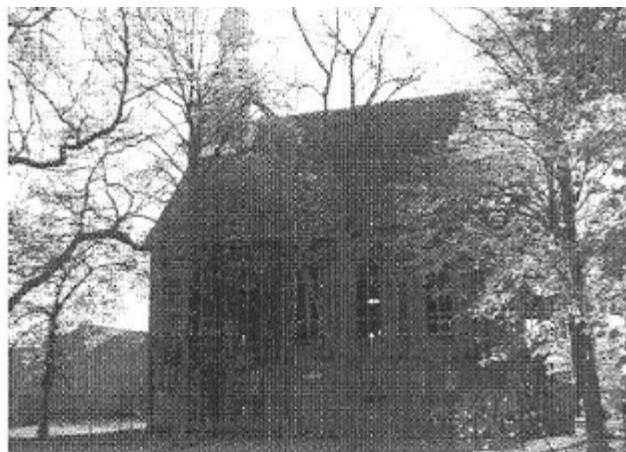
Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu operacyjnego „Dziedzictwo Kulturowe” priorytet 1. Ochrona zabytków. Wniosek nie został pozytywnie rozpatrzony.

Również w listopadzie 2008 roku Gmina Miejska Górkę złożyła wniosek do Urzędu Marszałkowskiego na kwotę 2 156 350,00 zł. na remont kościoła poewangelickiego z funduszy europejskich Działania 6.2 „Rozwój kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego”. Pomimo, że zabytek stanowi własność Skarbu Państwa (Powiatu Rawickiego), w trosce o cenny, ale niszczejący zabytek gmina podjęła działania jego modernizacji i zagospodarowania. Drewniany kościółek miałby być zaadaptowany na Muzeum Powstania Wielkopolskiego. Stworzenie muzeum dałoby możliwość zgromadzenia eksponatów i pamiątek z czasów powstania w jednym miejscu, a także możliwość organizowania w nim wystaw oraz innych imprez kulturalnych.

Pomimo, że wniosek został pozytywnie zaopiniowany przez Komisję Oceny Projektów ze względu na ograniczone środki finansowe nie został wybrany do dofinansowania i obecnie znajduje się na 11 miejscu listy rezerwowej.

Ponieważ zabytek ma duże znaczenie historyczne dla gminy i powiatu, nadal będą one zabiegać o pozyskanie środków finansowych na modernizację i naprawę obiektu.

Kościół ewangelicki w Miejskiej Górcie

Pałac w Golinie Wielkiej

5.1.2. Zespół pałacowy w Golinie Wielkiej

Położony w zachodniej części wsi, bezpośrednio przy drodze krajowej nr 5 Poznań-Wrocław. Pałac z r. 1888 zbudowany na polecenie ówczesnego właściciela majątku - Abrahama Rohra. Stylistycznie pałac nawiązuje w pewnym stopniu do berlińskich willi tego czasu. Składa się z dwóch piętrowych członów połączonych parterowym łącznikiem. Pałac otoczony jest parkiem z 2 poł. XIX w., który graniczy z zabudowaniami gospodarczymi byłego majątku. Zespół pałacowy został wpisany do rejestru zabytków – pałac decyzją z 11.04.1973 r., a park decyzją z 12.02.1979 r., zespół pałacowy (oraz gorzelnia) znajdują się pod nr rejestru 470/1-3/Wlkp/A.

W pałacu mieściła się dawniej filia Zespołu Szkół Rolniczych w Bojanowie i mieszkania, obecnie służy wyłącznie celom mieszkalnym. Obiekt w dobrym stanie. W razie potrzeby dokonywane są doraźne prace zabezpieczające. Zabytkowy zespół ostatnio stał się celem działań wandalii, dokonujących zniszczeń w parku przypałacowym, które zostały naprawione.

Ze względu na zgłoszone do zabytku roszczenia spadkobiercy ostatniego właściciela, Starostwo Powiatowe wstrzymało się z planowaniem kompleksowych remontów, poza zabezpieczającymi. Z ostatnio wykonanych prac remontowych dokonano wymiany pieca.

5.1.3. Dwór w Łaszczyńcu

Dwór wzniesiony w końcu XVIII w. przez Mielżyńskich. Późnobarokowy dwór rozbudowany został przez rodzinę Sczanieckich w 1920 r. wg projektu Stanisława Mieczkowskiego przez dobudowanie od frontu 2 alkierzy i łączników, od tyłu piętrowego skrzydła i zwieńczenie ryzalitu szczytem. Dwór otoczony krajobrazowym parkiem założonym na przełomie XVIII/XIX w.

Dwór został wpisany do rejestru zabytków dnia 29.10.1968 r., a park decyzją z dnia 07.09.1995 r. – zespół dworski jako całość wpisany jest pod nr 394/1-2/Wlkp/A.

Aktualnie w dworze mieści się Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Mały Dworek”.

Dwór w stanie dobrym, w obiekcie wykonano kompleksowy remont dachu oraz remont pomieszczenia kuchni.

Pałac w Osieku

5.1.4. Pałac w Osieku

Neorenesansowy pałac w Osieku, zbudowany w drugiej połowie XIX wieku na murach wcześniejszej budowli dla Emila i Amelii z Gruzińskich Szoldrskich, w latach późniejszych przebudowany. Pod środkową częścią pałacu sklepione kolebkowo piwnice, pozostałość dworu z 1793 roku. Układ wnętrz dwutraktowy. Położony w dużym krajobrazowym parku z połowy XIX wieku ze stawem i strumieniem oraz fosami, z partiami starych drzew: szpalerami lip i wiekowymi dębami, z których dwa uznano za pomniki przyrody.

Pałac został wpisany do rejestru zabytków dnia 21.10.1968 r. pod nr 319/A, a park decyzją z dnia 16.03.1994 r. pod nr 1455/A.

Aktualnie w pałacu mieści się Dom Pomocy Społecznej.

Pałac w stanie technicznym dobrym. Generalny remont przeprowadzono w latach 90-ych XX w. Ostatnio wykonano kompleksowy remont klatki schodowej zewnętrznej przy wejściu głównym.

5.1.5. Zespół Szkół Rolniczych w Bojanowie, ul. Dworcowa 29

Budynek szkolny wzniesiono w 1907 r., a dawny internat, ob. budynek szkolny w pierwszej dekadzie XX w.

Szkoła rolnicza została wpisana do rejestru zabytków dnia 09.06.1997 r., posiada nr 629/Wlkp/A.

W 2005 r. wykonano remont centralnej kotłowni. W 2006 r. wykonano naprawę dachu, kominów, rur spustowych oraz opierzeń na budynku nr 2.

5.2. Obiekty w ewidencji konserwatorskiej

- Budynek Starostwa Powiatowego w Rawiczu, Budynek wzniesiony w 1909 r.

W ramach ostatnio przeprowadzonych remontów pomalowano część pomieszczeń wewnątrz budynku, wyremontowano dach z wymianą pokrycia dachowego oraz odnowiono elewację.

- Budynek szkoły prywatnej w Rawiczu, ul. Wały Dąbrowskiego 2, ob. Budynek Starostwa Powiatowego

Obiekt powstał w początkach XX w.

Aktualnie prowadzi się kompleksowy remont obiektu. Wykonane zostały już: wymiana pokrycia dachowego, wymiana instalacji elektrycznej, malowanie części pomieszczeń wewnątrz budynku, remont sanitariatów, platforma dla niepełnosprawnych, wymiana okien oraz wykonano prace związane z rekonstrukcją elewacji.

Budynek Starostwa Powiatowego w Rawiczu, ul. Wały Dąbrowskiego 2

- Zespół Seminarium Nauczycielskiego, ul. Wały Dąbrowskiego 29, ob. I Liceum Ogólnokształcące w Rawiczu

W skład zespołu wchodzi: szkoła z 1876 r., dom dyrektora z końca XIX w. oraz sala gimnastyczna z końca XIX w.

W ostatnich latach dokonano w obiektach wielu szeroko zakrojonych prac remontowych. Dokonano modernizacji poziomu „0” z adaptacją m. in. na bibliotekę, sanitariaty. Wykonano remont głównej

klatki schodowej, wymieniono okna w sali gimnastycznej. Dokonano wymiany stolarki okiennej w budynku dydaktycznym oraz budynku mieszkalnym

(dawny dyrektora), wymieniono pokrycie dachowe w obu budynkach, wymieniono instalacje.

- Budynek administracyjny Koszar 3 Batalionu 55 Pułku Piechoty im. T. Kościuszki, ul. Gen. Grota-Roweckiego 9, ob. Zespół Szkół Specjalnych w Rawiczu

Obiekt z końca XIX w.

W 2006 r. wykonano remont dachu na budynku.

- Zespół Szkół Zawodowych w Rawiczu, ul. Hallera 12

W skład zespołu wchodzi 2 budynki szkolne (z początku XX w.), internat, ob. budynek dydaktyczny z 1 ćw. XX w. oraz dom mieszkalny z 4 ćw. XIX w.

W 2000 r. wykonano remont kapitalny dachów, kominów oraz rynien i rur spustowych na 3 budynkach dydaktycznych. Wykonano nową elewację budynku „B”. W 2002 r. wykonano modernizację wewnątrz budynków „A” i „B”. W kolejnych latach wykonano modernizację sanitariatów i kotłowni. W 2007 r. wymieniono stolarkę okienną w budynku „A”.

Zespół Szkół Specjalnych w Rawiczu

- Dom Zarządu Gminy Żydowskiej w Rawiczu, ul. Kopernika 4, ob. Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna

Obiekt powstał około 1910 r.

W 2001 r. wykonano kompleksową modernizację nowo zakupionego budynku.

Zespół Szkół Specjalnych w Rawiczu

*Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna
w Rawiczu*

Budynki te podlegają ochronie konserwatorskiej. Planując jakiegokolwiek prace budowlane należy uwzględnić wytyczne, obowiązujące w strefie ochrony konserwatorskiej.

6. Cele powiatowego programu opieki nad zabytkami.

Cele wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami zostały określone w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. z 2003 r., Nr 162, poz. 1568, z 2004 r. Nr 96, poz. 959, Nr 238, poz. 2390, z 2006 r. Nr 50, poz. 362, Nr 126, poz. 875). W artykule 87 wspomnianej ustawy sformułowano je ogólnie, nie różnicując celów poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego, w sposób następujący:

Cel I: Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Cel II: Uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

Cel III: Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Cel IV: Wyekspozowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

Cel V: Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

Cel VI: Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

Cel VII: Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Z wymienionych wyżej celów, cel I dotyczy je-

dynie programów opracowywanych na szczeblu województwa, nie wchodzi zatem w obręb zainteresowań Zarządu Powiatu. Cel określony w punkcie II jest de facto postulatem, dotyczącym sposobu realizacji innych celów. W niniejszym programie opieki nad zabytkami powiatu rawickiego przyjęto jako główne cele III, IV i V.

7. Kierunki działań dla realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami. Podział na obszary, projekty, zadania.

Realizacji sformułowanych wyżej celów służyć będą następujące działania:

1. Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy obiektach zabytkowych nieruchomości będących własnością powiatu; zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z nich w sposób zapewniający trwałe zachowanie ich wartości. Zapewnienie warunków do naukowego badania i dokumentowania obiektów zabytkowych.

Obiekty w rejestrze zabytków:

Zadanie 1.1. Wykonanie doraźnych prac zabezpieczających w pałacu w Golinie Wielkiej;

Zadanie 1.2. W listopadzie 2008 roku Starostwo Powiatowe w Rawiczu oraz niezależnie Gmina Miejska Górka (na której terenie znajduje się własność powiatu) złożyły wnioski o dofinansowanie remontu kościoła poewangelickiego w Miejskiej Górze. Starostwo Powiatowe do MKiDN - Program operacyjny „Dziedzictwo kulturowe” Priorytet 1; Gmina Miejska Górka do Urzędu z funduszy europejskich Działania 6.2 „Rozwój kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego”. Planowany jest remont i zaadaptowanie obiektu na Muzeum Powstania Wielkopolskiego. Na dzień dzisiejszy, mimo akceptacji Komisji rozpatrującej wnioski Gminy, ze względu na ograniczone środki finansowe, projekt nie został wybrany do dofinansowania i obecnie znajduje się na liście rezerwowej. Gmina oraz Powiat nadal będą zabiegać o pozyskanie środków finansowych na modernizację i naprawę obiektu. W razie pozytywnego rozstrzygnięcia zostaną podjęte prace konserwatorskie przy obiekcie.

Zadanie 1.3. Przeprowadzenie koniecznych prac remontowych w dworze w Łaszczynie (POW „Mały Dworek”) - wymiana stolarki okiennej oraz kompleksowy remont elewacji;

Zadanie 1.4. Wykonanie prac remontowo-modernizacyjnych w Pałacu w Osieku (DPS) – wymiana stolarki okiennej, odnowienie elewacji, oraz remont schodów przy tylnym wejściu.

Zadanie 1.5. Modernizacja systemu grzewczego w Zespole Szkół Rolniczych w Bojanowie oraz prowadzenie koniecznych prac zabezpieczających.

Obiekty w ewidencji konserwatorskiej:

Zadanie 1.6. Przeprowadzenie prac remontowych w budynku Starostwa Powiatowego w Rawiczu, Rynek 17 – wymiana stolarki okiennej, remont klat-

ki schodowej (wyjście ewakuacyjne);

Zadanie 1.7. Kontynuacja kompleksowej modernizacji budynku Starostwa Powiatowego przy ul. Wały Dąbrowskiego 2 – malowanie korytarzy, remonty adaptacyjne części pomieszczeń;

Zadanie 1.8. Budowa sali gimnastycznej z remontem i adaptacją starej sali gimnastycznej w I LO w Rawiczu, ul. Wały Dąbrowskiego 29

Zadanie 1.9. Przeprowadzenie koniecznych bieżących prac remontowych w Zespole Szkół Specjalnych, ul. Grota Roweckiego 9F. Dobudowa windy zewnętrznej dla niepełnosprawnych.

Zadanie 1.10. Readaptacja na cele oświatowe budynku powojkowego – dawnej szkoły w Koszarach Korpusu Kadetów, przy ul. Gen. Grota-Roweckiego.

2. Dotacje celowe na sfinansowanie lub dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub budowlanych przy obiektach zabytkowych z terenu powiatu rawickiego wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością powiatu, w szczególności obiektów architektury i budownictwa, zabytków ruchomych i zabytków archeologicznych (lista działań objętych dotacjami przedstawiona została w rozdziale 1.2.2).

Zadanie 2.1. Zamieszczenie informacji o możliwości ubiegania się o taką dotację na stronie internetowej Starostwa i w innych mediach. Informowanie zainteresowanych o źródłach dofinansowania (zarówno publicznych jak i prywatnych) wraz z określeniem zasad udzielania dotacji.

3. Ustanawianie przez starostę na wniosek Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków; cofanie ustanowienia społecznych opiekunów zabytków; prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków; wydawanie osobom fizycznym legitymacji społecznego opiekuna zabytków; wydawanie zaświadczeń osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków. Zgodnie z art. 102 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami społecznym opiekunem zabytków może być osoba posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych, niekaralna, posiadająca wiedzę w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Funkcję społecznego opiekuna zabytków może sprawować też osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej. Zadaniem społecznych opiekunów zabytków jest podejmowanie działań związanych z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie, upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz współdziałanie w tym zakresie ze Starostwem oraz Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zadanie 3.1. Ścisła współpraca z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w przedmiotowej sprawie.

4. Wydawanie przez starostę na wniosek Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków decyzji o zabezpieczeniu obiektów zabytkowych

zagrożonych zniszczeniem lub uszkodzeniem w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia lub – o ile usunięcie zagrożenia nie jest możliwe – wywłaszczenie tych obiektów na wniosek Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy, na terenie której położony jest ten obiekt.

Zadanie 4.1. Ścisła współpraca z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w przedmiotowej sprawie.

5. Umieszczanie przez starostę w uzgodnieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na obiekcie zabytkowym nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, iż obiekt ten podlega ochronie.

Zadanie 5.1. Ustalenie z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków listy obiektów do oznakowania; zamówienie stosownych znaków, umieszczenie ich na obiektach zabytkowych w powiecie.

Zadanie 5.2. Współpraca na wniosek zainteresowanych stron w zakresie utrzymania istniejących i wytyczanie nowych szlaków kulturowych.

Współpraca z poszczególnymi gminami w zakresie oznakowania szlaków historycznie udokumentowanych – uzupełnienie oznaczenia cennych obiektów na istniejących szlakach lub w ich sąsiedztwie.

6. Ochrona dziedzictwa archeologicznego.

Zadanie 6.1. Respektowanie opinii i decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w wydawanych przez Starostwo pozwoleń na budowę w celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych.

7. Opracowanie i wdrożenie kompleksowego produktu turystycznego powiatu.

Zadanie 7.1. Szczegółowa inwentaryzacja zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz innych atrakcji i infrastruktury turystycznej powiatu;

Zadanie 7.2. Na podstawie opracowanej inwentaryzacji przygotowanie kompleksowej oferty turystycznej;

Zadanie 7.3. Promocja przygotowanej oferty;

Zadanie 7.4. Wydanie nowej kompleksowej mapy turystycznej zawierającej wszystkie przebiegające przez powiat szlaki turystyczne;

Zadanie 7.5. Promocja i dystrybucja wydawnictw zewnętrznych poświęconych zabytkom powiatu;

Zadanie 7.6. Udział w cyklicznych imprezach: w wystawach, w targach promujących region (w tym dziedzictwo kulturowe materialne i niematerialne)

8. Wspieranie na wniosek zainteresowanych podmiotów przedsięwzięć samorządów gminnych związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej.

Zadanie 8.1. Wspieranie podejmowanego przez gminy zagospodarowania miejsc atrakcyjnych turystycznie, m. in. szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych, poszczególnych obiektów.

9. Współpraca z instytucjami i organizacjami dzia-

łającymi na rzecz ochrony zasobów kulturowych i przyrodniczych oraz rozwoju turystyki w powiecie rawickim.

Zadanie 9.1. Współpraca z organami samorządowymi, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi (na podstawie rocznego Programu współpracy z organizacjami pozarządowymi) działającymi w sektorach edukacji oraz kultury i sztuki w zakresie:

- edukacji dzieci i młodzieży,
- organizacji konkursów (literackich, historycznych, fotograficznych) poszerzających wiedzę uczniów na temat dziedzictwa kulturowego i jego ochrony,
- upowszechnianie kultury ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież,
- organizacji imprez mających znaczenie dla rozwoju kultury i integracji społeczności powiatu.

Zadanie 9.2. Współpraca z organami samorządowymi, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi w sektorze kultury fizycznej i turystyki w zakresie:

- upowszechniania kultury fizycznej i turystyki, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży,
- organizowanie imprez sportowych, rekreacyjnych i turystycznych o zasięgu powiatowym.

Zadanie 9.3. Współpraca z sąsiednimi regionami w celu włączenia szlaków turystyczno-krajoznawczych, szczególnie tych o znaczeniu lokalnym, w krajowy oraz europejski system szlaków.

10. Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu oraz jego walorach turystycznych w prasie, radiu i TV.

Zadanie 10.1. Wydawanie niekomercyjnych, niskonakładowych, szeroko dostępnych i przystępnie opracowanych wydawnictw popularyzujących wiedzę o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu:

- drukowanych: przewodników, albumów, widokówek, folderów, map itp.,
- periodyków (Orędownik Samorządowy Powiatu Rawickiego),
- wykorzystujących inne techniki zapisu, np. płyty CD, DVD – prezentacja multimedialna,
- promowanie istniejących publikacji regionalnych,
- współpraca z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu w tym zakresie.

Zadanie 10.2. Stworzenie i udostępnienie komputerowej bazy danych o dziedzictwie kultury i zabytkach powiatu rawickiego.

Zadanie 10.3. Rozbudowanie na stronach internetowych Powiatu działów poświęconych zabytkom, turystyce i szeroko rozumianej kulturze. Współpraca w poszerzaniu tych zagadnień na różnych portalach.

Zadanie 10.4. Informowanie społeczeństwa o możliwości uzyskania tytułu „Zasłużony dla Powiatu Rawickiego” również za działalność na rzecz

ochrony zabytków.

9. Wdrażanie powiatowego programu opieki nad zabytkami.

Monitoring działania programu.

9.1. Instrumenty prawne i instytucjonalne.

W realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty ogólne – określone w programach rządowych i wojewódzkich, w tym w Krajowym Programie Opieki nad Zabytkami oraz w innych dokumentach o charakterze planistycznym i strategicznym, a także narzędzia i środki własne Starostwa Powiatowego oraz partnerów uczestniczących w realizacji programu – Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, państwowych i samorządowych instytucji kultury, jednostek samorządu terytorialnego, kościołów oraz organizacji pozarządowych.

Powodzenie realizacji programu wymaga współdziałania Starostwa zarówno z jednostkami samorządu położonych na terenie powiatu gmin - Muzeum Ziemi Rawickiej, Muzeum Ziemi Jutrosińskiej, Domy Kultury, Biblioteki, jak i organizacji pozarządowych spełniających istotną rolę w ochronie i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Zakłada się, że cele określone w powiatowym programie opieki nad zabytkami będą osiąganym w wyniku:

- współpracy władz powiatu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i jednostkami samorządu terytorialnego na bazie związków o charakterze programowym (np. porozumienia, umowy, wspólne podmioty),
- inicjatywy własnej władz powiatu.

9.2. Instrumenty finansowe.

System finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest dość skomplikowany. Najogólniej źródła finansowania tej sfery można podzielić na:

- źródła publiczne – budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki Unii europejskiej, inne źródła zagraniczne, m. in.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego /www.mkidn.gov.pl/ w ramach programu operacyjnego „Dziedzictwo Kulturowe” realizowane przez 6 priorytetów:

1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych.
2. Rozwój instytucji muzealnych.
3. Ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju.
4. Ochrona zabytków archeologicznych.
5. Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego.
6. Ochrona zabytkowych cmentarzy.

- Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków /wosoz.bip-i.pl/public/ – dotacje przyznawane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków na podstawie wniosków złożonych przez

właścicieli, posiadaczy lub użytkowników zabytków.

- Samorząd Województwa Wielkopolskiego / www.bip.umww.pl/ – budżet województwa wielkopolskiego przewiduje środki na pomoc finansową ukierunkowaną na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Są to dotacje celowe z budżetu na finansowanie lub dofinansowanie prac remontowych i konserwatorskich obiektów zabytkowych zarówno jednostkom sektora finansów publicznych jak również pozostałym jednostkom.
- źródła prywatne - środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.

Finansowanie powiatowego programu opieki nad zabytkami będzie realizowane z wykorzystaniem środków z wielu źródeł. Będą to zarówno środki budżetowe jak i fundusze strukturalne, a także środki prywatne.

9.3. Monitoring działania programu.

Zgodnie z art. 87, ust. 5 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami za monitorowanie realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami odpowiada Zarząd Powiatu, który co dwa lata

sporządza stosowne sprawozdanie i przedstawia je Radzie Powiatu. Niezwłocznie po zatwierdzeniu uchwałą Rady Powiatu „Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Rawickiego”, powołany zostanie zespół, który zajmie się monitoringiem realizacji programu.

W okresach czteroletnich dokonywana będzie przez Zarząd Powiatu ocena realizacji programu. Ocena ta będzie udostępniana do publicznej wiadomości na stronie internetowej Starostwa.

Wydawca: Wojewoda Wielkopolski

Redakcja: Wydział Kontroli, Prawny i Nadzoru Wielkopolskiego Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu - Redakcja Dziennika Urzędowego Województwa Wielkopolskiego aleja Niepodległości 16/18, tel. 061 854 16 34, 061 854 16 21, e-mail - dzu@poznan.uw.gov.pl, www.poznan.uw.gov.pl

Skład, druk i rozpowszechnianie:

Drukarnia Sparta, ul. Ułańska 18a, 71-750 Szczecin tel./fax (91) 4537-330, e-mail: biuro@sparta.szczecin.pl
Rozpowszechnianie - Administracja i stały punkt sprzedaży - Wielkopolski Urząd Wojewódzki w Poznaniu, ul. Kościuszki 93, hol główny, tel. 061 854 1703

Egzemplarze bieżące oraz z lat ubiegłych można nabywać w punkcie sprzedaży Dziennika Urzędowego:

- Wielkopolski Urząd Wojewódzki w Poznaniu, Poznań ul. Kościuszki 93, hol główny, tel. 061 8541703, zbiory Dziennika Urzędowego wraz ze skorowidzami są wyłożone do powszechnego wglądu w Wielkopolskim Urzędzie Wojewódzkim, w godz. 9⁰⁰-14⁰⁰

Tłoczono z polecenia Wojewody Wielkopolskiego w Drukarni Sparta, ul. Ułańska 18a, 71-750 Szczecin